

O B S A H

<i>Ján Horecký</i> : K charakteristike názvov motýľov	193
<i>Ivo Kruliš - Miroslav Roudný</i> : Význam názvů železo a ocel	199
<i>Marie Majtánová</i> : Názvy liečivých rastlín v oravskom lekárskom rukopise z roku 1760	203
<i>Vit Bojňanský - Szirmai Janos</i> : Slovensko-maďarské názvoslovie viróz rastlín	218

Diskusie

<i>Ján Zajac</i> : K problematike súčasnej slovenskej pletiarскеj terminológie	233
--	-----

Zprávy a posudky

<i>Gertrúda Tanušková</i> : Latinská terminológia v prírodných vedách	246
<i>Michalus Štefan</i> : J. Nečas - M. Kopecký, Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdiľných výrazů	248
<i>Ján Horecký</i> : L. Žitňan - D. Pospíšilová - J. Huňák, Odborný slovník vinohradnícko-vinársky	250
<i>Milan Majtán</i> : J. Macků - J. Krejča, Atlas liečivých rastlín	250
<i>Milan Majtán</i> : L. Thurzová a kol., Malý atlas liečivých rastlín	253
<i>Marie Majtánová</i> : N. N. Davydov, Botaničeskij slovar rusko-anglisko-německo-francuzsko-latinskij	253

ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS
 orgán Československej ústrednej terminologickej komisie
 pri Prezídii ČSAV

ROČNÍK III - 1964 - ČÍSLO 4

Vydáva

YDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V BRATISLAVE

Hlavný redaktor dr. Ján Horecký, DrSc.

Výkonný redaktor Ivan Masár

Redakčná rada: člen korešpondent ČSAV Jaromír Bělič, dr. Ján Horecký, DrSc., doc. dr. Milan Jelínek, CSc., prof. dr. Eugen Jóna, Jaroslav Kuchař, CSc., Ivan Masár, dr. Štefan Peciar

Redaktor časopisu Andrej Šumec

Technický redaktor Vladimír Štefanovič

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27. Vychádza raz za dva mesiace. Ročné predplatné Kčs 24,-. Jednotlivé číslo Kčs 4,-. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS - ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo námestie 48, Bratislava. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS - ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Rukopis zadany v máji 1964, vytlačené v auguste 1964. Vytlačili Polygrafické závody, n. p., závod 2, Bratislava.

Povolené rozhodnutím SNR č. 28204/61. - K-

©by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1964

Kčs 4,-

K CHARAKTERISTIKE NÁZVOV MOTÝĽOV

Ján Horecký

Zoologický rad motýľov, i keď je členený na viacero podradov a čeladií, tvorí uzavretú skupinu jedincov a pre svoju bohatosť poskytuje vďačný materiál i pre názvoslovné štúdium. Skutočnosť, že máme dnes k dispozícii popri vedeckých (latinských) názvoch aj názvy české a slovenské,¹ umožňuje porovnávať nielen jednotlivé zhody a rozdiely medzi češtinou a slovenčinou v odbornej terminológii, ale aj skúmať dva ucelené systémy názvov a porovnávať ich celkové charakteristiky. Okrem toho máme k dispozícii aj rozsiahlu štúdiu V. Vážneho o ľudových názvoch motýľov v slovenčine² a to umožňuje porovnávať systém ľudový so systémom umelým, vedeckým.

Pre ľudové názvoslovie motýľov je príznačný predovšetkým hojný výskyt prenesených názvov. Vážný uvádza napr. názvy *baba, bohyňa, bosorka, čertica, duša, fialka, kobyľka, mniška, bôr, čarodejník, holúbok, jastrab*. Je zrejmé, že i keď sú tu odvodené slová (*čertica, čarodejník*), odvodzovanie neprebiehala pre potreby pomenovania motýľa, ale názov sa preniesol už hotový (odvodený) z bežného jazyka. Príznačné sú aj dvojslovné názvy: *babie brucho, babie leto, babí hnev, biely motýľ, biely kôň, hadia hlava, kapustný motýľ, pávie oko*. V takýchto názvoch, ako vidieť z príkladov, len málokedy sa vyskytuje

¹ Medzinárodné vedecké a české názvy motýľov sú v obširnom výbere zhrnuté v popularizačnej práci J. Tykača *Poznávejme motýly* (Praha, SPN 1963). Slovenské názvy sú v preklade tejto publikácie (SPN 1963), ktorý pripravil Fr. Vilček. Slovenské názvy sa vcelku zhodujú s názvami publikovanými v *Slovenskom odbornom názvosloví VI*, 1958, 132–151, ktoré vypracovala Komisia pre zoologickú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV. Pravda, sú tu rozdiely v uvádzaní istých rodov i druhov. V slovenskom preklade Tykačovej práce sú i české názvy, takže možno dobre porovnávať. Škoda len, že aj v českom vydaní sa neuvádzajú paralelné slovenské názvy.

² V. Vážný, *O jménech motýlů v slovenských nářečích*, Bratislava 1955. Nárečové názvy uvedené u Vážneho prepisujeme do spisovnej podoby.

slovotvorné prvky ako v slovenskom, ale miera ich využitia je značne odlišná. Predovšetkým je nápadný veľký počet názvov typu bahuvríhi. Veľmi bežný je typ *drsnokřídlec* (porov. slov. *drsnokřídlovec*) — sú tu aj dva ďalšie typy: *šedobarvec*, *růz-norožec*; zriedkavý je typ *kovolesklec*. Častý je typ s príponou *-ník* (*hnědopásník*, *běločárník*, *zelenopláštník*), analogická prípona *-nice* (*kosočárnice*, *klikočárnice*), ďalej prípona *-ka* (*tmavoskvrnka*, *světlopáska*, *dlouhozobka*). Pri odvodených slovách sa značne menej než v slovenčine používa prípona *-ec* (*kropenec*, *batolec*, *bezbarvec*; *perleťovec*, *bourovec*), častá je však prípona *-ka* (*babočka*, *píďalka*, *šedavka*, *dřenovka*, *kuklěr-ka*), menej *-ice* (*možice*), *-nice* (*osenice*), *-ník* (*přástevník*, *soumračník*), *-áč* (*okáč*, *strakáč*). Motivačné znaky sú pritom vcelku rovnaké ako v slovenčine. Rozdiel je však v tom, že v českom národnom názvosloví sa prejavuje zreteľná tendencia vyjadriť motivačné znaky presnejšie a to má za následok rozhojnenie názvov typu *klikočárnice*, ktoré nepochybne pôsobia značne umele, ak nie archaicky a české národné názvoslovie odďaľujú od ľudového názvoslovía. Výhodou pri využívaní takýchto typov je však to, že je k dispozícii väčší počet názvov. Ale i tak sa ukazuje, že nie je pre každý druh osobitný názov, ako by to vyžadovala presnosť a jednoznačnosť názvoslovía. V tomto ohľade má slovenské národné názvoslovie istú nevýhodu, lebo má k dispozícii ešte menej názvov ako české. Tak sa napr. stáva, že proti 32 rodovým názvom v medzinárodnom názvosloví je v českom 7 (a to zložených) a v slovenskom iba 1 (odvodený):

čipkovec

hnědopásník
hrotnokřídlec
páskokřídlec
stejnobarvec
vlnopásník

Anaius
Horisme
Eupethecia
Minoe
Mesotype
Ortholita
Philereme
Triplosa
Calocalpe

vlnoproužník
zubočárník

Ortholita
Coenotephria
Cidaria
Dystroma
Earophila
Echiptoptera

Entephria
Epirrhoe
Euchoeca
Euphia
Euphydrias
Eulype
Hydrelia
Hydriomena
Chloroclysta
Lygris
Lyncometra
Mesoleuca
Pelurga
Perirona
Phlemyria
Thera
Venussia
Xanthorrhoe

Aj pri druhu slov. *blyšťavka* je v češtine 8 druhových názvov (*blýskavka, dřenovka, dřevobarvec, kosočárnice, plamenoskvrnka, rákosnice, travařka, žlutopáska*) a v medzinárodnom vedeckom názvosloví až 17 názvov.

Motivácia druhových názvov (ich prívlastkov) v českom názvosloví je vcelku taká istá ako v slovenskom, aj pokiaľ ide o vzťah k medzinárodnému názvosloviu. Rozdiely tu, prirodzene, vznikajú tým, že niektoré názvy rastlín sú v češtine a slovenčine odlišné (*skoroceľ — jitroceľ, kapusta — zelí, keľ — kapusta*). Preto proti čes. *babočka jilmová* je slov. *babôčka brestová*, podobne aj v dvojiciach *blyšťavka žihlavová — blýskavka kopřivová, mora kapustová — múra zelná, bieloškvrnáč púpavcový — běloskvrnáč pampeliškový*. Bez odborného odôvodnenia však nie je jasné, prečo sa v češtine a slovenčine ako motivačný prvok berie iná rastlina, takže proti čes. *drvopeň maďalový* je slov. *drvotoč hruškový*, proti čes. *rudokřídlec dubový* je slov. *hnedokřídlovec trnkový*, proti čes. *babočka jahodníková* slov. *babôčka papraďová*, proti čes. *pestrobarvec borový* slov. *mramorovka smreková*. Niekedy, zdá sa, volí sa v slovenčine odvodené prídavné meno proti čes. zloženému: *brvorožec černotečný — lišajníkovec žltkavý, rudokřídlec klikočárý — lišajníkovec červenkastý, černokřídlec rudokrtý — lišajníkovec krátky, lichoproužník hnědopásný — šikmopásovec biely*. No nájdú sa aj opačné prípady: *múra*

kopřivová — *mora hnedoškrvná, rudokřídlec brusnicový* — *mora hnedopása*. Niekedy sa čes. názov presnejšie drží latinskej predlohy, slovenský je utvorený volnejšie: *Lithostia pallifrons* — *lišajníkovec bledočelný* — *lišajníkovec bledý, Gnophria rubricollis* — *černokřídlec rudokrký* — *lišajníkovec krátky*.

Rozdiely v rodových názvoch vyplývajú predovšetkým z celkovej charakteristiky českého a slovenského názvoslovnia motýľov, ako sme ju podali vyššie. Preto proti čes. *dřevobarvec* je slov. *blyšťavka* a podobne napr. aj v týchto dvojiciach: *šedobarvec* — *sivkavec, hnědopásník* — *čipkovec, šiposkvrnka* — *mramorovka, tupkokřídlec* — *piadivka, jasnobarvec* — *kukulia, zubočárník* — *čipkovec, kosočárnice* — *blyšťavka, strunopásník* — *piadivka*. Niekedy však rozdiely vyplývajú z rôzneho hodnotenia vhodnosti motivačných znakov, ako ukazujú dvojice *lichoproužník* — *šikmopásovec, různorožec* — *různotykadlovec, černoproužka* — *tmařopásec, křivokřídlec* — *hnědopásovec*. Z odvođených slov sú rozlične motivované napr. dvojice *nesytka* — *podobník, batolec* — *důhovec, travařka* — *blyšťavka, liškounice* — *mramorovka, bourovec* — *priadkovec, jetelovka* — *stužkovec, martináček* — *okánik, bekyně* — *mniška, zejkovec* — *zůbkavec*. V niektorých prípadoch tu ide o snahu nahradit' český nemotivovaný alebo nejasne motivovaný názov slovenským motivovaným názvom (*zejkovec* — *zůbkavec, bekyně* — *mniška, bourovec* — *priadkovec*), inokedy sú však rozdiely celkom náhodné, neodôvodnené a pri lepšej koordinácii by sa im ľahko dalo vyhnúť.

Vcelku možno povedať, že i keď české a slovenské národné názvoslovie motýľov charakterizujú rovnaké formálne (slovo- tvorné) i motivačné znaky pri rodových menách, predsa je rozdiel v ich využívaní. V češtine sa viac využívajú — v snahe po defirenciácii a výraznejšie motivovanosti — názvy typu bahuvříhi (*stužkonoska*), v slovenčine sa dáva prednosť názvom odvođeným príponou (*stužkovec*), hoci sa tým stráca možnosť takej diferenciácie ako v češtine. Na druhej strane sa však slovenské názvoslovie motýľov tesnejšie primýka k ľudovému názvosloviu a nemá toľko umele utvorených názvov ako české. Rozdiely v motivácii, resp. vo výbere motivačných znakov sú dané rozdielmi v slovnej zásobe i rozdielmi v celkovej charakteristike názvoslovnia motýľov, v menšej miere sú dôsledkom nedostatočnej koordinácie.

VÝZNAM NÁZVŮ ŽELEZO A OCEL (Historický rozbor)

Ivo Kruliš — Miroslav Roudný

Dnešní významový rozdíl mezi názvy *železo* a *ocel* je spojen s jistou pojmovou nejasností. Podle staršího úzu bývá za *ocel* pokládáno jen kalitelné železo na výrobu nástrojů a ostatnímu nekalitelnému materiálu se pak říká *kujné železo* nebo prostě *železo*. Tento úzus žije dosud v běžné řeči; v obchodě žádá neodborník *železný* plech nebo hřebík, ale naproti tomu požaduje *ocelové* dláto.

Nověji však byl význam slova *ocel* normalizován pro odborné vyjadřování v mnohem širším smyslu: *ocel* je označením kalitelného i nekalitelného železa ať na výrobu nástrojů nebo ke konstrukčním a jiným účelům, takže všechen kov z konvertorů, martinských, elektrických pecí apod. je *ocel*. Z toho též vyplývá, že závody vyrábějící tento materiál se nazývají *ocelárny*. Naproti tomu výrobku vysokých pecí, který se převážně dodává ocelárnám ke zkujnění, se říká *surové železo*.

K pochopení této problematiky je třeba stručně nahlédnout do historie základních hutnických názvů. Nejstarší způsob výroby železa spočíval v tom, že se v primitivní výhni nebo peci získala přímo z rudy železná houba, hrudky nebo kusy železa použitelné po vytlačení strusky k výrobě různých železných předmětů kováním; pro zvláště náročné nástroje, jako např. nože, meče, srpy apod., bylo však nutno je upravit tak, aby ostří bylo z kvalitní kalitelné oceli. Naznačeným způsobem výroby železa vzniklo pravidelně měkké, podle dnešní metalografické terminologie feritické nebo feriticko-perlitické železo. Jen v některých oblastech, jako např. v Noricu (dnešním Štýrsku) se z čistých sideritů (ocelků) obdržela přímo *ocel*. Tytéž možnosti byly v rudonosné oblasti Slovenského rudohoří. Pracovní části železných nástrojů bylo nutno cementovat, tj. nauhličit dlouhodobým žiháním v dřevěném uhlí. Celooocelové nástroje byly ve starých dobách velmi vzácné, ostří nožů a mečů bylo buď cementováno, nebo byly britvy vytvořeny navařením plátku oceli. Nejhodnotnější dýky a meče se skládaly z mnoha vrstev oceli a kujného železa mnohokrát přeložených nebo zvlněných a mnohokrát překovaných. Není divu,

že byly vyvažovány zlatem. Je známo mnoho těchto způsobů, jak se vyráběla znamenitá ocel, např. indická „wootz“,* pravá i napodobená damascénská, toledská, paalská aj.

V tomto období bylo tedy důležité rozlišit kujné železo vyrobené ve výhni a kvalitní kalitelnou ocel získávanou převážně z kujného železa složitými a tajnými manipulacemi.

I po zavedení nepřímé neboli dvoustupňové výroby železa v západní Evropě kolem r. 1400 (u nás na přelomu 16. a 17. století) bylo toto rozlišení kujného železa a oceli ještě po dlouhou dobu zcela na místě i z výrobních důvodů. Při této nepřímé výrobě vzniklo nejprve ve vysoké peci *surové železo*, zvané též *litina*, protože se lilo do dlouhých housek trojhranného průřezu a bylo také vhodné k lití odlitků, např. dělových koulí, hmoždírů, kamnových desek, kotlů atp. Teprve z *housek* se v *kujnicích* (*zkujňovacích*) *výhních* okysličováním uhlíku a jiných příměsí surového železa vyrobil kus těstovitého železa nazývaný *dej*l nebo *palice*, z něhož se po opětném vyhřátí a vytlačení strusky vykovaly *šiny*, *tyče* a *plechy* nebo i jiné výrobky, jako radlice, motyky apod. Pro výrobu kvalitních nástrojů a náradí, např. srpů, kos, pil, nožů a sečných i bodných zbraní, bylo nutno postupovat v podstatě stejně, jako tomu bylo u železa vyrobeného přímo z rudy.

Později se však začalo surové železo zkujňovat tzv. *pudlováním* v *pudlovací peci*, tj. v pálací peci, ve které je palivo odděleno od zkujňovaného surového železa. Tento pochod probíhal pod bodem tání kujného železa, které vytvářelo obdobně jako v zkujňovací výhni v těstovitém stavu hroudy nebo dejly železa. Jen výjimečně se mohlo obtížným pochodem z čistého surového železa „pudlovat na ocel“; tak se např. v šedesátých letech 19. století v železárnách v Třinci vyráběly ocelové kolejnice. Jsou to první vývojové náznaky toho, že z výrobních důvodů by snad později nebylo třeba rozlišovat pojmově a názvoslovně *kujné železo* a *ocel*.

Poznámka. Dlouho do 19. století zůstalo nejobvyklejším způsobem výroby oceli *cementování*, tj. nauhličení dlouhodobým žíháním v drobném

---

* Indická ocel *wootz* (vuc) se vyráběla dlouhodobým žíháním a tavením kousků kujného železa v kelímku s listy určité rostliny a nejspíše i s jinými uhlíkovými přísadami, pečlivě tajenými. Produkt byl kujným železem prostoupeným četnými žilkami ocele, ze kterého mnohonásobným vykováním a tepelným zpracováním byly vytvořeny meče a dýky neobyčejné jakosti s metalografickou strukturou, jež se objevila po leptání a leštění zbraně.

dřevěném uhlí. Nauhličené tyče se zpracovávaly dvojím způsobem: za prvé se po zakalení rozlámaly, rozřídily podle druhu lomu (struktury), složily v *pakety* (české slovo *otýpky* se neujalo), které se po vyhřátí svařily a vykovaly v tyče dosti homogenní oceli. Když se však tyto tyče znovu rozlámaly, paketovaly, vyhřály a vykovaly, získala se ocel již mnohem jemnější. Uvedený postup se mohl několikrát opakovat. Za druhé bylo možno nauhličené tyče naznačeným způsobem rozlámat, rozříditi a potom přetavit v kelímku v litou ocel. Jen ve zvláštních případech bylo možno vyrobit dobrou ocel z čistého surového železa ve žukujňovacích výhňích nebo pudlovacích pecích. Takto získaná ocel se však často ještě přetavovala v kelímcích. Ocel paketoaná (*Gerbstahl*) a ocel získaná ve vyhňích (*Rohstahl*) se vyráběla ještě v 19. století v alpských zemích, litá ocel v Sheffieldu a Solingenu. V našich zemích, vyjma Slovenské rudohoří, nebyla pro výrobu ocele vhodná surovinová základna (české rudy jsou chudé a znečištěné zvláště fosforem a sírou).

Teprve zavedením besemerování a tomasování v konvertoru a Martinova pochodu v Siemensově peci se u nás výrobní situace podstatně změnila. V příslušných zařízeních bylo dosaženo teplot, při kterých se i železo s nižším obsahem uhlíku roztavilo. Těmito pochody a dalšími z nich vyvinutými se vyrábělo železo v tekutém stavu a bylo nazváno *železem plávkovým*. Po dlouhou dobu, až do 20. let našeho století, se plávkový výrobek rozděloval na *železo* s pevností v tahu pod 50 kg/mm² a na ocel, která měla vyšší pevnost a byla zaručeně dobře kalitelná. Pokud šlo o obsah uhlíku, měla uhlíková ocel obsah uhlíku od 0,5 % až asi do 1,7 %.

Dnes však všem výrobkům vzniklým plávkovými pochody již neříkáme v odborném názvosloví *železo*, nýbrž *ocel*, bez ohledu na to, zda se dá kalit nebo nedá, ať už má jakékoliv chemické složení nebo pevnost od nejmenší do největší. O této změně však nerozhodly důvody technické, nýbrž důvody komerční (asi před 40 lety). Anglosasové totiž užívali v mezinárodním obchodě a v soutěžích název „steel“, i když šlo o železo s pevností v tahu pod 50 kg/mm², a získávali tím výhody na trhu. Z důvodů konkurenčních počaly německé a československé železárny veškeré vyrobené plávkové železo nazývat *ocel*, *Stahl*. Aby se nekalitelné železo odlišilo od kalitelné oceli, nazvalo se měkkou ocelí. Název železo se ponechává nyní odborně jen ve významu čistého Fe a v některých spojeních, jako např. *surové železo*.

Poznámk a. Důvod pro zrušení rozdílu mezi železem a ocelí byl i v té okolnosti, že zvolená mez pevnosti v tahu 50 kg/mm² byla konvenční, nebyla přesnou mezí, protože i železo s pevností pod 50 kg/mm² bylo

mnohdy kalitelné. Zejména pak v plávkových pochodech se vyrábí železo a ocel ve stejných zařízeních a stejnou technologií, na rozdíl od získávání oceli speciálními způsoby v předchozích obdobích.

Výrobní i obchodní důvody, jak jsme ukázali, mluví nyní pro to, aby se produktu konvertorů, martinských pecí apod. říkalo *ocel*. Přesto však zde zůstává onen velmi důležitý inherentní rozdíl mezi kujným železem a kalitelnou ocelí. Pružnost a tvrdost kalitelné oceli vede k tomu, že se vedle nového pojetí stále udržuje, zvl. mimo úzce odborné vyjádřování, starý význam slov *ocel* a *železo*. Často nám jen kontext pomůže porozumět, v jakém významu bylo názvu *ocel* použito. Například dvojslovný název *ocelový drát* nás ponechává na pochybách, zda je míněn výrobek z pružné, lesklé a kalitelné oceli, ze které se vyrábějí např. pružiny, paprsky do kol ap., či zde jde o jakýkoliv železný drát, např. i takový, jakého se užívá na vázání nebo na pletivo. Také v názvu *betonářská ocel* není jednoznačně vyjádřeno, zda jde jen o železné pruty jakékoliv jakosti vhodné pro betonování, či o materiál z jakostní oceli pro zvláštní betonářské práce. I v odborném názvu *železná houba* (produkt nyní obnovené přímé výroby železa z rud) není možno změnit přídavné jméno *železná* na *ocelová*; název *ocelová houba* by nebyl ani odborníkům srozumitelný a zněl by násilně. Z této houby se mletím vyrábí *železný prášek* (ani odborníci neřikají *ocelový prášek*), používaný v práškové metalurgii. V Přehledu výrobků ministerstva hutí a dolů je uveden název *ocelový prášek*, avšak i odborníci jsou na rozpacích, zda je míněn prášek vyrobený rozmělněním železné houby, či zbroušením kusů skutečné oceli; jestliže však tím je míněn prášek z čistého Fe vyrobený umělou cestou, je název *ocelový prášek* naprosto nevhodný.

Výrobkem novodobých hrudekoven jsou *hrudky*, nazývané též *železné hrudky*; tyto hrudky obsahují mnoho fosforu a síry a musí se přetavovat ve vysokých pecích, a proto by je niká nebylo možno nazvat ocelovými hrudkami.

K některým názvům výrobků oceláren a válcoven by opět nebylo vhodné připojovat přídavné jméno *ocelový* z jiných důvodů. Například označit dynamové a transformátorové plechy jako *ocelové* by mohlo mást, protože jejich složení je známé, takže by pak mohly být pokládány za zvláštní výrobek z kalitelné oceli. Podobně je tomu u kolejnic. I o nich je všeobecně známo, že jsou z kalitelné manganové oceli. Připojíme-li zde ke slovu *kolejnice* přídavné jméno *železný* nebo *ocelový*, naznačujeme tím, že mluvíme o historických kolejnicích, které

se kdysi vyráběli ze *svárkového železa* nebo ze *svárkové oceli* (v době pudlovacích pecí).

Velmi zajímavým dokladem, že dosud žije pojmový rozdíl mezi „tvrdou ocelí“ a „měkkým železem“, je Přehled nejmenšího objednáčního množství hutních výrobků vydaný ministerstvem hutního průmyslu a rudných dolů, který rozděluje ocel na dvě velké skupiny: *ušlechtilou ocel* a *neušlechtilou ocel*. Objevila se tedy na nynější vyšší úrovni již dříve vžitá nutnost odlišit obvyklejší a méně nákladný výrobek od vzácnějšího a hodnotnějšího. Z obchodních důvodů je ovšem přídavné jméno *neušlechtilá* velmi problematické.

Otázka názvů *železo* a *ocel* není jediným dokladem toho, že náhlý zásah do určitého vžitého a dlouhou tradicí upevněného názvosloví — i když byl vyvolán vážnými důvody obchodními i vývojem výroby — nemůže se vždy hned v praxi všestranně prosadit a zpravidla neprospěje jednoznačné srozumitelnosti odborného názvosloví; v takých případech si pak živý jazyk vynucuje odchylky a ústupky od normy, na které se usnesli odborníci v podnicích a institucích. Normalizace odborného názvosloví je často velmi jemnou a složitou záležitostí.

LITERATURA: Radomír Pleiner, *Stav výzkumu nejstarších dějin železářské techniky*. Zprávy komise pro dějiny přírodních, lékařských a technických věd ČSAV, 1961, číslo 8, str. 5; Jan Kořan, *Staré české železářství*, Praha 1946; Peter Tunner, *Gemeinfassliche Darstellung der Stabeisen und Stahlbereitung in Frischherden*, Grätz 1846; R. Pleiner, *Staré evropské kovářství*, Praha 1962.

NÁZVY LIEČIVÝCH RASTLÍN V ORAVSKOM LEKÁRSKOM RUKOPISE Z ROKU 1760

Marie Majtánová

Kniha lékařských rád a receptov *Trifolium sanitatis medicum aneb o zdravj zpráva lekarska*,¹ ktorú napísal vtedajší

¹ *Trifolium sanitatis medicum aneb o zdravj zpráva lekarska, poučugjcy, kterak gedenkaždy gospodar y w/nepřitomnosti porádného lekare w rozličnych, gak swých vlastných tak y domácých swých nemocech sobe poraditi a zdravj swe zaopatriti muže. Podle weku a pohlawj lidskeho na zpusob trifolium aneb tro-listu na tri djly rozdelena a z rozličnych autoru vybrana a w slowenskem gazyku zepsana od Izraelity gedného hogiti nemocy se snažvgicyho 1760. Originál má XI+147 strán 18,5×11,5 cm a je uložený v Literárnom archíve Matice slovenskej, ev. č. 1774.*

oravský stoličný lekárnik v Dolnom Kubíne Johannes Georgius Heill,² sa do tlače nedostala, zachovala sa v rukopise. Obsahuje stručné opisy chorôb, návody na ich liečenie a recepty liekov, ktoré možno jednoduchým spôsobom zhotoviť aj doma, najmä z liečivých rastlín. Spôsoby liečenia vypísal Heill z viacerých predlôh. Pritom využil terminológiu starších predlôh domácich, pravdepodobne Veleslavínovej *Apatéky domácej*³ (a možno aj jeho prekladu Mattioliho *Herbára*) a Torkosovej *Taxy*⁴, ale mnohé názvy poslovenčil, alebo ich nahradil miestnymi ľudovými pomenovaniami.⁵

V tomto príspevku nechceme podať rozbor jazyka tohto rukopisu, zaujíma nás predovšetkým botanická terminológia, ktorá podľa citovaných autorových slov by mala podávať obraz ľudového názvoslovía liečivých rastlín na dolnej Orave v druhej polovici 18. storočia. Preto k jazykovej charakteristike prihlíadame len v základných rysoch.

Jazyk rukopisu pokladal autor za slovenský (p. pozn. 1). V skutočnosti je to text česko-slovenský, bežný vo vtedajších písomnostiach slovenského pôvodu. Z výrazných slovenských

² Za pomoc pri identifikovaní mena autora aj niektorých rastlín ďakujem PhMr. R. Fundárkovi z oddelenia dejín prírodných a lekársko-technických vied Historického ústavu SAV.

³ *Apatéka domácý. Z německého Herbáře doktora Petra Ondřeje Matthyla sebraná a nynj w gazyku českém vůbec vydaná od D. Adama z Rysenbachu a M. Danyele Adama z Weleslawjna Léta Páně M.D.XCV.* Pri uvádzaní dokladov používame skratku V.

⁴ *Taxa pharmaceutica Posoniensis cum instructionibus pharmacopoeorum chirurgorum et obstetricum... opera vero et studio justii Joannis Torkos, medicinae doctoris, liberae regiae civitatis Posoniensis physici ordinarii elaborata, Posonii Anno Christi M.DCC.XLV.* Pri uvádzaní dokladov používame skratku T.

⁵ Zdôvodnil to tým, že aj v iných krajinách vychádzajú užitočné a potrebné lekárske knihy písané jazykom ľudu zrozumiteľným. „*Slowacy ale w Uhrjch tak nesstastnj posawaď gsu, že na nedostatek takowjch knjžek magj pričinu žalowati se. Aby tedy takowemu nedostatku ponekuď pomoženo bylo, k dobrému národu slowenského a zwasste w sl[avné] stolicy orawske bydljcyho, podle obligacy me, kterau sem stolicy teto slaužiti zawazan, chtel sem tento zprosty tractatik na swetlo widaty. Odtuď y w/spusobu psanj na to ohledaty se muselo, aby zeliny lekarske tak gmenowane byly, gako zde na wetssjm djle naziwagj se, a od lidu obecného, kteremu zwasste njm poslužiti mjnjm, aby rozumen a k užitku obracen byti mohol.*“ s. IX.

prvkov možno uviesť napr. nedostatok českého ř, výskyt dvojhlások *ia, ie*: *bobrowieho stroga* 52, *gľiedneho* 46, *čgernjeh čeressien* 7, *matjerky* 71, *o zyabroch* 14 a výskyt dolnooravského ä, ǣ,⁶ zapisovaného ako *e*: *kniahnem aneb sypanicem* 29, *kolendroweho* 45 a i. V texte sa vyskytujú archaické severostredoslovenské tvary lokálu sg. feminín na *-cĕe'*: *po gedneg cavoveg ližicte* 2, *o turde stolicte maljch djtek* 12, v inštrumentáli pl. grafika dosvedčuje dĺžku v koncovke *-amj*, ktorá sa nachádza v oravských nárečiach a v Liptove.⁸ Z ľudovej slovnej zásoby pochádzajú aj niektoré názvy chorôb, pozornosť si zaslúžia tiež výrazy *od wepra* 27, *jesste sie* 15, *djĕ stareho mleka se nasge* 5 (*sať* = cicat'), *gestli po wrchu tonut bude* 23 (*tonúť* = plávať, plynúť po hladine).

Rukopis je napísaný v podstate tzv. bratským pravopisom (p. napr. citát v pozn. 5). Význačnejšiu odchýlku znamená používanie grafémy *j*, ktorou autor označoval *i* aj *y*.

Aby sme sa vyhli prípadným nepresnostiam, ktoré by mohli vzniknúť pri prepise názvov, rozhodli sme sa pre transliteráciu. Názvy rastlín sú v texte najčastejšie v akuzatíve a v genitíve. Usilovali sme sa nahradiť tvary nepriamych pádov nominatívom. Pri názvoch, ktoré patria k vzoru ulica, píšeme *-e*, pretože v dolnooravských nárečiach je tu *ä*, ktoré autor zapisoval ako *e* (p. vyššie).

V duchu svojej doby odporúčal Heill ako liečivá rozličné prostriedky z riše nerastnej a živočíšnej (často aj výkaly), napr. *aksstan* 15 (jantár), *čerwene praeparirowane golarysse* 52 (koral), *kamenj oleg* 18, *pjlene železo* 49, *žiwj ohen* 11 (síra),

⁶ O výskyte a rozsahu p. A. Habovštiak, *Stredoslovenské ä, ǣ na rozhraní dolnej a strednej Oravy*, JS III, 1948, 17–23. Por. aj V. Vážný, *Nářeči slovenská, Československá vlastivěda III, Jazyk*, Praha 1934, 283.

⁷ V. Vážný (c. d., 285) uvádza tvary na *-cĕe* len z Turca, ale ojedinele sa vyskytujú aj dnes na nárečove s Turcom súvisiacom území okolo Prievidze (J. Vavro, *Prispevok ku charakteristike prievidzského nárečia*, JČ XIII, 1962, 54). Pastrnkov dopisovateľ (*Študovanie slovenčiny*, SP XIII, 1893, 309) ich doložil aj z Liptova, ale J. Stanislav (*Liptovské nárečia*, Martin 1932, 290) ich už nezaznamenal. Porov. aj Gy. Décsy, *Eine slowakische medizinische Handschrift aus dem 17. Jahrhundert*, Budapest 1956, 144–145, 224. Ako vidieť, tento jav zasahoval ešte v 18. storočí aj dolnú Oravu.

⁸ A. Habovštiak, *Dve štúdie z oravskej dialektológie, I. Kvantita a rytmický zákon v oravských nárečiach*, Jazykovedné štúdie II, Dialektológia, Bratislava 1957, 145, J. Stanislav, c. d., 281–282, 300.

bobrowy strog 53 (výlučok z ritných tukových žliaz bobra), *gelenj roh* 16, *gežowj popel* 25, *kapunowe sadlo* 24, *medwedzj sadlo* 24, *morskeho kone zub* 16, *zemske čerwjky* 16, živice *čertowo leyno* 53, *kaffor* 114 ap., plody a iné časti cudzozemských rastlín *bobkowj oleg* 19, *citronowe kurky* 66, *cupressowj orech* 78, *daktylowe gadra* 61 (datle), *francuske drewo* 135, *galgantowj koren* 121, *granatowe yabiko* 27, *hrebjčky* 7, *chynowe kurky* 126, *muskatowj kwet* 54, *ljsty seny* 54, *swate drewo* 55, *škoricowu wodu* 7 atď. Ich terminológia je prevzatá z predlôh, najmä z Torkosa. Výnimku tvorí niekoľko názvov, ktoré sa v predpokladaných predlohách nevyskytujú. Ide o názvy *cytwor* 41 (stč. *cycvár*, maď. *czitvor*), *dumbger* 58, *dumbjr* 98 (ojed. aj *zazwor* 58, stč. *zázwor*, maď. *gyombér*), *naranč* 56 (časť. *pomaranč* 134, stč. *pomorancj*, maď. *narancs*). Tieto názvy sa dostali do slovenčiny prostredníctvom maďarským, čeština ich nemá.

Heillova príručka obsahuje však najviac názvov u nás rastúcich liečivých rastlín. Súvisí to s povahou knihy, ktorá bola určená prostým ľuďom, a preto odporúčala predovšetkým také liečivé prostriedky, ktoré im boli dostupné.

Niektoré názvy rastlín prevzal autor z uvedených predlôh bez zmeny, ale s dôsledným *r* oproti českému *ř*, napr. *rebrjček*, *recke seno* ap. Ide väčšinou o starobylé výrazy všeslovanské alebo dokonca predslovanské, napr. *buk*, *dub*, *hrach*, *lipa*, *mak* ap., o prevzatia a kalky z cudzích jazykov, napr. *angelika*, *borak*, *den a noc*, *wlastowičnjik*, *yzop* a i. Mnohé z nich netreba považovať za prevzaté z predlôh, lebo sa používali oddávna rovnako na Slovensku ako aj v Čechách. Zato názvy menej známych rastlín sa k nám iste dostali zo staročeských lekárskejších kníh. Výraznú českú hláskovú podobu majú napr. *ljška*, *kopr* a pri združených pomenovaniach adjektíva *bjlj*, *žlutj*, zreteľným lexikálnym bohemizmom je napr. *gatrnjik*.

a n g e l i č k a 46 *Angelica silvestris*, *angelika lesná*⁹

⁹ V slovníčku zavádzame takýto postup: transliterovaný názov rukopisu – strana rukopisu – dnešný latinský názov rastliny – slovenský termín. Ak nebolo možné určiť presne druh rastliny, v zhode s postupom prof. V. Machka (*Česká a slovenská jména rostlin*, Praha 1954, 25) udávame len rodové meno. Latinský názov a slovenský termín dokladáme podľa *Slovenskej botanickej nomenklatury*, Bratislava 1954. Súčasnú českú terminológiu neuvádzame, lebo vychádzame zo staršieho českého stavu, reprezentovaného v našom prípade Veleslavínom. Neprizeráme preto ani

angelika 126 Archangelica officinalis, archangelika lekárska
 anyz 5, anyž 6 Pimpinella anisum, bedrovník aníz
 Aronowa brada 11 Arum maculatum, áron škvrnitý
 barwjnek 55 Vinca, zimozelen
 bedrnjk 75 Pimpinella, bedrovník
 bjlj mak 11 Papaver, mak
 bob 75 Faba vulgaris, bôb obyčajný
 borak 58 Borago officinalis, borák lekársky
 buk 86 Fagus silvatica, buk lesný
 bukwice 99 Betonica officinalis, betonika lekárska
 cibule 77 Allium cepa, cibuľa kuchynská
 čierna čemerice 48 Helleborus niger, čemerica čierna
 černobil 140 Artemisia vulgaris, palina obyčajná
 červenena ruže 15 Rosa canina, ruža šípová
 červenj zwonček 21 Hypericum, ľubovník
 den a noc 76 Parietaria officinalis, múrovník lekársky
 dewet syl 75 Petasites, deväťsil
 dobra misl? (*dobre misly* 15) Origanum vulgare, pamajorán oby-
 čajný
 eufrazie 124 Euphrasia, očianka
 hadj koren 83 Polygonum bistorta, stavikrv hadí koreň
 hady mort 81 Scorzonera, hadí mor
 horec 86 Gentiana, horec
 horčice 78 Sinapis, horčica
 hrach 44 Pisum, hrach
 gahoda 103 Fragaria vesca, jahoda obyčajná
 gatrnjk 87 Hepatica nobilis, pečeňovník trojlaločný
 gedle 84 Abies, jedľa
 gelenj yazik 86 Scolopendrium vulgare, jelení jazyk celolistý
 gečmen 83 Hordeum, jačmeň
 kardus 51 Cnicus benedictus, benedikt lekársky
 kawias 81 Scabiosa, hlaváč
 konope 45 Cannabis sativa, konopa siata
 kopr 71 Anethum graveolens, kôpor voňavý
 kozljk 100 Valeriana officinalis, valeriána lekárska
 len 11 Linum, ľan
 lipa 29 Tilia, lipa
 ljska 84 Corylus, lieska
 malina 113 Rubus ideaeus, ostružina malina

k prípadom, kedy sa v pozdejšom vývoji české a slovenské názvy vzá-
 jomne priblížili alebo oddialili. Názvy, ktoré sa nám nepodarilo botanicky
 určiť, píšeme s otáznikom.

melilotus 75 Melilotus officinalis, komonica lekárska
 melisa 52 Melissa officinalis, medovka lekárska
 morská cibule 3 Scilla, scila
 mužske wiry zelina 141 Eryngium campestre, kotúč poľný
 oman 95 Inula helenium, oman pravý
 owos ? (*owsem* 104) Avena sativa, ovos siaty
 p[anny] Marye kardus 91 Silybum marianum, silybum mariánske
 pelinek 86 Artemisia, palina
 poleg 15 Mentha pulegium, mäta sivá
 prjtržnj 95 Veronica, veronika
 psy gazik 53 Cynoglossum officinale, psi jazyk lekársky
 psseno 72 Panicum miliaceum, proso siate
 rebarbara 2, r a b a r b a r a 12 Rheum, rebarbora
 rebrjček 116 Achillea millefolium, myši chvost obyčajný
 recke seno 59 Trigonella foenum-graecum, senovka grécka
 redkev 109 Raphanus sativus, redkev siata
 repjček 87 Agrimonia eupatoria officinalis, repík lekársky
 rogownj 8 Melissa officinalis, medovka lekárska
 ruta 36 Ruta graveolens, ruta voňavá
 ruže 2 Rosa, ruža
 scabiosa 81 Scabiosa, hlaváč
 scorpion 56 Scorpiurus, štúrovník
 sliwa 54 Prunus, slivka
 sladke drewo 10 Glycyrrhiza glabra, sladké drierko hladkopodé
 sladkj koren 110 Glycyrrhiza glabra, sladké drierko hladkopodé
 slez 17 Malva, slez
 swinskj orech 17 Cyclamen europaeum, cyklámen európsky
 ssaffran 29 Crocus, šafran
 tabak 124 Nicotiana, tabak
 trn 117 Prunus spinosa, trnka obyčajná
 werbena 22 Verbena officinalis, železník lekársky
 wlasckj kopr 67 Foeniculum vulgare, fenikel obyčajný
 wlasckj orech 66 Juglans regia, orech vlašský
 wlastowičnj 86 Chelidonium majus, lastowičník väčší
 wolowj yazik 58 Echium, hadinec
 wratič 126 Chrysanthemum vulgare, vratič
 wrba 22 Salix, vrba
 ywka 131 Ajuga chamaepitys, zbehovec úzkolistý
 yzop 10 Hyssopus officinalis, yzop lekársky
 žito 78 Secale cereale, raž (žito) siata

Pri väčšine názvov badať odklon od nožnej českej predlohy.
 Ščasti sa Heill opierať o názvy z Torkosovej Taxy, v ktorej sa

pri botanickej terminológii uplatnili aj prvky slovenské, presnejšie západoslovenské.

- balssan 6 *Mentha spicata* var. *crispata*, mäta klasnatá¹⁰ (T *balssan*, *balsan*, V *balsam*)
- božj drevko 141 *Artemisia abrotanum*, palina božie drievko (T *božj drevko*, V *božj dřewce*)
- figalka 2 *Viola*, fialka (T *figalka*, V *fiola*)
- gamandrle 104 *Teucrium chamaedrys*, hrdobradka obyčajná (T *kamanderle*, *ozanka*, V *ožanka*) – z nem. *Gamanderle*
- yenester 104 *Genista tinctoria*, kručinka farbiarska (T *genester*, V *janoffjk*)
- koldusska 115, kodusse 116 *Capsella bursa-pastoris*, pastierska kapsička (T *kodosska*, V *kokosska*, *pastussj toboľka*) – súvisí s maď. *koldus* (= žobrák), teda *koldusska* = žobráccka kapsička
- krwawnjk 66 *Chelidonium majus*, lastovičník väčší (T *krwawnjk*, V *nebeský dar*, *wlasstowičnj*). *Krvavník* je domáci slovenský názov, v češtine sa nevyskytuje.
- ližičnj 86, ližičnjkowa zelina 31 *Cochlearia officinalis*, lyžičník lekársky (T *ližičnj*, *ližičkowa bylina*). Veleslavín neuvádza český názov tejto rastliny. Prvý doklad naň je až v Rohnovom Nomenclatore z r. 1764–65. Prof. Machek (c. d., 64) predpokladá, že odtiaľ sa dostal k Preslovi a od Presla do slovenčiny. Doklady z Torkosa (1745) a z Heilla (1760) ukazujú, že názov *lyžičník* sa na Slovensku používal už v druhej tretine 18. storočia.
- natrnjk 50 *Potentilla erecta*, nátržník rovný (T *natrnjk*, V *nátržnj*)
- oponka 98, oponček 122 *Glechoma*, zádušník (T *oponka*, *poponcowj kwět*, V *poponec*). Ľudové pomenovania typu *oponka*, *oponka* ap. (V. Machek, c. d., 195) pochádzajú zo Slovenska alebo z Moravy.
- ozanka 104 *Teucrium chamaedrys*, hrdobradka obyčajná (T *ozanka*, V *ožanka*)
- plana ruta 98 *Fumaria officinalis*, zemedym lekársky (T *plana ruta*, V *planá rauta*)
- podbel 10 *Tussilago farfara*, podbeľ liečivý (T *podbel*, V *konské kopyto*). Starobylé slovenské meno ľudového pôvodu *podbeľ* nepreniklo do starších českých odborných kníh. Veleslavín aj Černý¹¹ nazývajú túto rastlinu *konské kopyto*, čo je kalkom stredolat. *ungula caballina*. Machek (c. d., 250) poznamenáva, že názov *podbeľ* je v li-

¹⁰ Na porovnanie zaznamenávame v zátvorkách názvy z predpokladaných predloh.

¹¹ Jan Černý, *Knihna tekarska kteraz slove herbář aneb zelinář*... Norimberk 1517. Cit. podľa V. Machka.

teratúre iba od D. Slobodu (1852). Doklady z Torkosa a z Heilla dosvedčujú, že sa v odborných textoch na Slovensku používal už oveľa skôr.

polnj matečnj kwet 95 *Bellis perennis*, sedmokráska obyčajná (T *polnj matečný kwět*, V *matečnjk*)

sladič 75 *Polypodium vulgare*, sladič obyčajný (T *sladič*, V *osládyč*)
slepj mak 2 *Papaver rhoeas*, mak vlčí (T *slepý mak*, V *mák vlčj*).

Názov s adjektívom *slepý* možno považovať za typicky slovenský.
trebulka 98 *Anthriscus*, trebulka (T *třebulka*, V *třebule*)

wetssj konske kopyto 21 *Petasites*, devätsil (T *wětssj konské kopyto*, V *konské kopyto*)

wolowj chwest 83 *Verbascum*, divozel (T *wolowý ocas*, *diwizna*, V *diwizna*). Torkos použil český aj ľudový slovenský názov, Heillov termín zodpovedá na Slovensku rozšíreným pomenovaniám *volov*, *vol-ský*, *volový*, *voláci*, *volováci* ap. *chvost*.

wrbinka 130, wrbinkowa zelina 139 *Verbena officinalis*, železník lekársky (T *wrbinka*, V *werbena*). V starších českých textoch je len latinský termín. U Torkosa a Heilla vidieť snahu „zdomáčniť“ latinský názov.

Väčšina názvov domáceho, ale aj latinského, nemeckého a maďarského pôvodu sa ani v jednej z predpokladaných predlôh (Veleslavín, Torkos) nenachádza. Mnohé z nich majú svoju hláskovú podobu upravenú podľa ľudovej reči stredoslovenskej, niektoré sú inak tvorené, iné treba považovať za lexikálne stredoslovakizmy. Niektoré z týchto názvov obsahuje aj Slovenský lekársky rukopis zo 17. storočia,¹² ktorý pochádza zo susedného Liptova alebo tiež z dolnej Oravy. Pretože nemôžeme predpokladať, že by bol Heill použil tento rukopis ako predlohu, svedčia paralelné názvy v oboch rukopisoch o ich miestnom používaní.

baldrian 100 *Valeriana officinalis*, valeriána lekárska — z nem.
Baldrian

beerdrek 53 *Glycyrrhiza glabra*, sladké drievko hladkoplodé —
názov nemecký

beljan 131 *Hyosciamus*, blen — z maď. *beléndek* = blen. Prof. Machek (c. d., 205) vykladá tento názov pretvorením podľa slova *biely*.

bjlj benedikt 64 *Geum urbanum*, kuklík mestský alebo *Cnicus benedictus*, benedikt lekársky (por. V. Machek, c. d., 105, 256)

¹² Pri citovaní dokladov používame skratku D.

- bjla lalie 18 *Lilium candidum*, lalia biela (V *lilium bjlé*, T *bjlé lilium*)
- bjle pannenske ostj 141 ?
- bjla repa 96 ?
- bižalma 11 *Cydonia oblonga*, dula podlhovastá – z maď. *birsalma* (= dula)
- blen 131 *Hyosciamus*, blen (V *bljn*, T *blýn*)
- bobownjk 98 *Veronica beccabunga*, veronika potočná (D *bobownyk*). Tento názov sa vyskytuje len na Slovensku.
- borowka 111 *Juniperus communis*, borievka obyčajná (D *borowka, borowkowe drewo*). Pomenovania súvisiace s koreňom *bor-* sú rozšírené na území dnešného Slovenska aj časti Moravy. Pochádza odtiaľ aj oficiálny slovenský názov *borievka*.
- broškyne 82, breskine 39 *Persica vulgaris*, broskyňa obyčajná (V *břeskw*, T *breskowé gadra*, D *breskw*, *breskinia*)
- centaurie 126 *Centaurium*, zemežlč. Latinský názov sa na Slovensku udomácnil v podobách *centária*, *centnária*, *cintaria* ap.
- cesnek 22, česnek 105 *Allium sativum*, cesnak kuchynský (V *česnek*, T *čzesnek*, D *česnek*, *česnak*, *cesnak*)
- černa rasce 75 *Nigella sativa*, čerňuška siata (V *kmjn černý*, T *čzerný zahradnj kmjn*, D *kmyn černy*). Špecificky slovenská je podoba s *rasca* (pozri pri *rasca*).
- černo hlavka 133 *Prunella vulgaris*, černo hlávkov obyčajný (V *černo hlaweek*, *čzerno hlaweek*, T *čzerno hlaweek*). V starých českých textoch je podľa Machka (c. d., 196) len tvar v mužskom rode; femininum *černo hlávka* sa uvádza zo Slovenska.
- čerwenj česnek 141 ?
- čerwenj klinček 113 *Dianthus*, klinček. Slová *klinec*, *klinček* sa v češtine vôbec nevyskytujú.
- čerwena kraska 98 *Bellis perennis*, sedmokráska obyčajná. V slovenských nárečiach sú okrem iných bežné pomenovania *stokráska*, *sedmikráska*, *kráska*. Názov *červená kráska* je podľa červenkavých okrajov kvetných lupienkov.
- čgerna čeressne 7 *Cerasus*, višňa (T *černé třessně*)
- djwj ssaffran 104 *Carthamus tinctorius*, požlt farbiarsky (V *ssaffran planý*, T *planý ssaffran*). V češtine sa názov s adjektívom *divý* nenachádza.
- drjen 101 *Larix decidua*, smrekovec opadávy (V *dřjn*, T *dřjn*, *drjn*). V tomto prípade sa Heill dopustil omylu. Slovenský názov *drien* označuje len *Cornus mas*, a nie *Larix*. Heill mechanicky „poslovenčil“ české *dřin* na *drien*.
- dubowe omelo 24 *Loranthus europaeus*, imelovec európsky (V *du-*

- bowé mělj*, T *dubowé měgly*). Tento názov pokladá prof. Machek (c. d., 89) za Reussovo prevzatie z českých prekladov Mattioliho. Ako vidieť, používal sa na Slovensku už skôr.
- dula* 11 *Cydonia oblonga*, *dula podlhovastá* (V *kdaule*, *gdaule*, *kdule*, T *gdaule*, D *kdule*)
- horka wodna detelina* 86 *Menyanthes trifoliata*, *vachta trojlistá* (T *hořký wodnj getel*). Je to ľudové pomenovanie. Dnešný termín *vachta* prevzal Presl z ruštiny (V. Machek, c. d., 182).
- horna loboda* 131, *horna lobodka* 15 *Origanum vulgare*, *pa-majorán obyčajný* (V *čerwená lebeda*). K staročeskému dokladu možno naše názvy len voľne priradiť.
- husacy řapka* 121 *Alchemilla*, *alchemilka* (V *husý nůžka*). Pomenovanie podľa podoby listov je domáce, ľudové, vyskytuje sa v rôznych variantoch aj u iných Slovanov.
- chabzda* 29 *Sambucus nigra*, *baza čierna*. Názvom *chabzda* pomenúva sa táto rastlina len v Liptove a na Orave.
- chren* 16 *Armoracia rusticana*, *chren dedinský* (V *křen*)
- gablčnj k* 67 *Marrubium*, *jablčník* (V, T *gablčnj k*)
- galapa* 88 *Mirabilis jalapa*, *nocovka jalapská*. Meno tejto pôvodne juhoamerickej rastliny je podľa mexického mesta Jalapy.¹³
- kel* 76 *Brassica oleracea* var. *sabauda*, *kel hlávkový*. Názov pochádza z nem. *Kehl*.
- klasstorska chwogka* 49, *klassterska chuogka* 46 *Juniperus sabina*, *borievka netata* (V, T *Klassterská chwogka*)
- kolendr* ? (*kolendroweho semene* 45) *Coriandrum sativum*, *koriander siaty* (V *koryandr*, *koliander*, T *koryandrowé semeno*)
- kolocier* 50 *Plantago*, *skorocel*. Je to názov domáceho pôvodu.
- konskj lednj k* 116 ?
- konskj štiaw* 59 *Rumex hydrolapathum*, *štiav konský* (V *koňský sstowjk*, T *konský sstiwj k*).
- convallie* 117 *Convallaria majalis*, *konvalinka voňavá* (V *konvallium*, T *konwalinka*)
- kosstiwal* 117 *Symphytum officinale*, *kostihoj lekársky* (V *kostiwal*, D *kosstiwal*). Starý názov *kostival* prešiel zo starej češtiny do poľštiny ako *kosztymał* (vysl. *koštivał*). Súvis s poľskou podobou *badat* v lašských a valašských názvoch (V. Machek, c. d., 191) a iste aj v našom názve z Oravy a v dokladoch zo Slovenského lekárskeho rukopisu. Décsy *kosstiwal* číta ako *kostival*, ale zdá sa, že pisári tohto rukopisu rozlišovali s a ss (= š).

¹³ J. Kreiner, *Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz medycynie*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, 113.

- kramska rasce p. rasce
kremenina 21 Petasites, devätsil (D *poľsky kremen*). Názov kremenina sa vyskytuje aj v Turci.
- krušspan 31 Buxus sempervirens, buxus vždyzelený. Názov *krušpán* súvisí s nem. *Buchsbaum*, v češtine nie je známy. Machek (c. d., 140) ho dokladá len z východnej Moravy a zo Slovenska; názov *pušpan* z Klareta.
- kružment 71 Mentha spicata var. crispata, mäta klasnatá. Tento názov máme doložený len z Liptova (J. Stanislav, c. d., 245).
- lewendule 46 Lavandula officinalis, levanduľa lekárska (V *lawendule, lewandulový kvät, D lewendula*)
- limba 15 Pinus cembra, borovica limba. Názov je z nem. *Leinbaum*.
- liqvirice 53 Glycyrrhiza glabra, sladké drievko hladkoplodé (V *lekořice, T líkořice, D lekoricze, lykoryce*)
- lubsstik 13 Levisticum officinale, ligurček lekársky (D *lybček, lybsstyk, lubsstyk*). Tvar bez prehlásky *u>i* svedčí, že zo strnem. *lubistech* nebol prevzatý prostredníctvom češtiny.
- mačj chwostiček 48 Achillea millefolium, myší chvost obyčajný (D *maczy chwustyk*) – ide o starý nárečový názov domáceho pôvodu.
- magran 9, magranek ? (*magrankoweho olege* 15) Majorana hortensis, majorán záhradný. Názov pochádza z latinčiny a má v češtine i v slovenčine viac variantov.
- marunka 46 Chrysanthemum parthenium, rimbaba (D *marunka*). Súvisí s poľským názvom tejto rastliny *maruna*. Décsy *marunku* označil ako *Matricaria* (c. d., 255), hoci z textu vyplýva, že ide o *Chrysanthemum parth.* – *marunka česky rymbaba, rzymababa alebo marunka*.
- materina dusska 99, materinska dusska 15 Thymus serpyllum, materina dúška (V *materjdausska, T materj dusska, D materyna dusska, matiernya dusska*). Prípony *-ina* a *-inská* v prídavnom mene tohto názvu pravdepodobne dosvedčujú slovenskosť.
- merkurialska zelina 119 Mercurialis, bažanka z latinčiny
- nechtjk 47 Calendula officinalis, nechtík lekársky. Tento starý ľudový názov má obdoby aj v iných slovanských jazykoch.
- opych 75 Berula erecta, berla rovná. Ide pravdepodobne o ľudový názov, ktorý aj Reuss pokladal za pôvodne slovenský (V. Machek, c. d., 159).
- ostj 91 Silybum marianum, silybum mariánske. Starým slovenským výrazom *ostje* s rôznymi láskovými variantami sa označovali viacere pichľavé rastliny z rodov *Carduus*, *Cirsium*, *Sonchus* (Machek, c. d. 256). V slovenských nárečiach a v starej poľštine sa podobne pomenúvali aj rastliny z rodu *Carlina* (Machek, c. d. 159). Doklad

- pre *Silybum marianum*, ktoré svojím vzhľadom ako všetky hore uvedené rody sa podobá bodliaku (*Carduus*), poznáme však len z nášho rukopisu.
- o žina 21 *Rubus fruticosus*, ostružina krovitá. Názov je ukrajinského pôvodu (V. Machek, c. d., 101), na Oravu sa dostal pravdepodobne valašskou kolonizáciou.
- panny Marye len 59 *Linaria*, pyštek (V *len matky božj*, T *matky božj len*)
- panny Marie vlas 49 *Cuscuta*, kukučina
- pastjrska tobolka 69 *Capsella bursa-pastoris*, pastierska kapsička. Je to kalk latinského *bursa pastoris*.
- perassin 70 *Petroselinum hortense*, petržlen záhradný. Podľa Machka (c. d., 157) je slovenské a moravské *perašin* z chorvátskeho *perčin*, *peršin*. Názov je rozšírený najmä na severnom strednom Slovensku.
- pjr 104 *Agropyron*, pýr (V *peyr*, T *pegr*)
- piwonie 117 *Paeonia officinalis*, pivonka lekárska (V *piwoňka*, T *piwonka*, D *pywonya*, *pywonka*). V Čechách už od 14. storočia zdomácnela podoba s príponou *-ka* (V. Machek, c. d., 41).
- podžek ? (*podžekowehe korene* 86)
- popowa 110 *Taraxacum officinale*, púpava lekárska. Názov pravdepodobne súvisí s poľským *popowa glówka*, *popowa*.
- ptačj mleko 75 *Lithospermum officinale*, kamienka lekárska (D *wra-by seme* [:*ptačy mleko*:]). Zdá sa, že názov *ptači mléko*, aj keď v zápisoch nemá stredoslovenskú hláskovú podobu, je miestneho pôvodu. Okrem nášho a Décsyho textu nie je doložený.
- rasce 67, kramska rasce 70, rjmska rasce 17 *Carum carvi*, rasca lúčna (V *kmjn krámský aneb ržjmský*, T *řzjmský kmjn*, D *kmyn kramsky*, *kmyn*, *rasca*). Názov *rasca* sa vyskytuje na severnom strednom Slovensku. O jeho pôvode, rozšírení a variantoch p. A. Habovštiak, *Pomenovanie rasca v slovenských nárečiach*.¹⁴
- rjmska rasce p. rasce
- rjmsky romanček 134 *Matricaria romana* ? druh rumančeka
- rjskase 44 *Oryza sativa*, ryža siata (V *regže*, T *ryžowj*, D *rayze ginacze rysskassa*). Súvisí s maďarským *rizs-kása* (p. Décsy, c. d., 204–205).
- romanček 71, wonacy romanček 53, wonj romanček 6 *Matricaria chamomilla*, rumanček pravý. Hlásková podoba základného slova *romanček* je typicky slovenská.

¹⁴ Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika Františka Trávníčka, Praha 1958, 325–333.

- rozmagrin 15, rozmarjn 108 Rosmarinus officinalis, rozmarýn lekársky (V *rosmaryn(a)*, T *rozmarýn*)
- smokvice 103 Fragaria vesca, jahoda obyčajná. Názov *smokvica* je aj v slovinčine.
- smrek 101 Larix decidua, smrekovec opadavý. Názov je charakteristický pre severostredoslovenské nárečia. Pre smrek (*Picea*) sa tu používa pomenovanie *svrčina*.
- swinske gablko 25 Cyclamen europaeum, cyklámen európsky (V *swinský ořech*, T *swinský chléb*, *swinský ořech*). Všetky tieto názvy vychádzajú z lat. *panis porcinus* = svinský chlieb (p. V. Machek, c. d., 173).
- swrčina 107 Picea, smrek. Nárečový slovenský názov je z toho istého koreňa ako *smrek*.
- syrenček 77, syrenčekowa zelina 13 Malva, slez. Ludový názov vznikol podľa tvaru jedlých plodov rastliny.
- šalat 45 Lactuca sativa, šalát záhradný (V, T *salát*). Slovenská podoba súvisí s maď. *salata* (vysl. šalata).
- šalwie 27, šalwige 133 Salvia officinalis, šalvia lekárska (V *ssalwäg*, T *ssalweg*, D *ssalweg*, *ssalwia*)
- štia v 70 Rumex, štia v
- tamarisska 88 Tamarix gallica, tamariška francúzska (V *tamarysek*, *tamaryssk*, T *tamaryssková kúra*)
- tarkan 21 Achillea ptarmica, myší chvost bertram (D *tarkan*). Prof. Machek hovorí o latinskom pôvode tohto názvu (c. d., 246), Décsy ho spája s maď. *tárkony*, doloženým z konca 14. storočia (c. d., 205). Décsyho výklad sa zdá pravdepodobnejší.
- tatarskij koren 27 Acorus calamus, puškvorec obyčajný. Názov iste súvisí s poľským a ukrajinským *tatarak*.
- valeriana 124 Valeriana officinalis, valeriána lekárska. Latinský názov zdomácnel.
- welikj slez 6 Althaea officinalis, ibiš lekársky (V *sléz wysoký*, T *wysoký slýz*)
- veronika 95 Veronica, veronika. Latinský názov prešiel medzi názvy ľudové.
- wonacy romanček, wonj romanček p. romanček
- wsseho dobreho koren ? 55 Imperatoria ostruthium, všieliek hojivý (V *wssedobr*, T *wsse dobre kořen*)
- zeler 98 Apium graveolens, zeler voňavý. Názov pochádza z bavorsko-rakúskeho *Zeller*; v starej češtine sa nevyskytoval (V. Machek c. d., 156).
- zemska chabzda 86 Sambucus ebulus, chabzda (V *chebdj*, T *chabda*, D *poľny chabzda*, *poľny chebzda* aj *chabzda?*). Dvojslovné pome-

- novanie súvisí s tým, že jednoslovné *chabzda* v Liptove a na Orave označuje bazu čiernu (p. *chabzda*).
- zemskj moch 11 *Lycopodium clavatum*, plavúň obyčajný (V *mech zemský*, T *mechowé semeno*). Stredoslovenská podoba *moch* presahuje hodne na západné Slovensko,¹⁵ ale v severnej časti stredného Slovenska je *mach*.
- žerucha 120 *Lepidium*, žerucha (V *řžeřicha*; T *režucha* = *Nasturtium*)
- žihlawa 115 *Urtica*, žihlava. Názvy *žihlava* a *přhlava* najmä na Slovensku, ale aj na Morave často nahrádzajú názvy súvisiace so starým slovanským *kropiva.
- žlta pupawa 22 *Taraxacum officinale*, púpava lekárska. Slovakizmus, stč. *pupava* (V *pupawa bjlá, černá*) označuje rod *Carlina*.
- žluta dyne 91 *Cucumis melo*, melón žltý. V starej češtine boli bežné názvy *melún*, *melaun* z nemčiny (V. Machek, c. d., 228).
- žluta ffigalka 67 *Cheiranthus cheiri*, cheirant voňavý (V, T *žluta fiola*) Heill poslovenčil názov z predlôh.

Vo viacerých prípadoch využil Heill na pomenovanie jednej rastliny dva, tri, aj viac názvov. Niekedy sa synonymá nachádzajú v texte samostatne, inokedy ich použil vedľa seba. Vtedy sú zviazané spojovacími slovami (a)neb, ginač(e), napr. *prjtržnjku neb veroniky* 99, *wetsseho konskeho kopita ginače kremeniny* 21 ap. Ako synonymá sa vyskytujú niekedy len varianty jedného názvu *materina dusska* — *materinska dusska*, *ližičnjk* — *ližičnjkowa zelina*, *syrenček* — *syrenčekowa zelina*, *urbinka* — *urbinkowa zelina*. Inokedy sa strieda jednoslovné pomenovanie so spresňujúcim dvojslovným *rasce* — *kramska rasce* — *rjmska rasce*, *romanček* — *wonacy romanček* — *wonj romanček*. Najviac je takých prípadov, keď sa striedajú dva rôzne názvy, napr. *čerwena kraska* — *polnj matečnj kwet*, *horna loboda (lobodka)* — *dobra misl*, *kremenina* — *wetssj konske kopito*, *krwawnjk* — *wlastowičnjk*, *slez* — *syrenček* — *syrenčekowa zelina*, *smokwice* — *gahoda*, *swinske gablko* — *swinskj orech*; *blen* — *beljan*, *dula* — *bižalma*, *pastjrska tobolka* — *koldusska*, *ozanka* — *gamandrlje*, *balssan* — *kružment*, *kawias* — *scabiosa*, *kozljk* — *baldrian* — *valeriana*, *prjtržnjk* — *veronika*, *rogownjk* — *melisa*, *urbinka* — *verbena*, *sladke dre-*

¹⁵ E. Pauliny, *Fonologický vývin slovenčiny*, Bratislava 1963, 123, 152.

wo — sladkij koren — beedreck — liquirice a i. Striedajú sa najčastejšie domáce názvy s „nedomácimi“.

Osobitne treba spomenúť názvy plodov. Niektoré z plodov nazýva Heill jahodami, napr. z *chabzdowjch jahod* 86, z/*gahod zemske chabzdy* 86, *dubowe omelo* . . . ze *trjch stromu z/listjm y gahodamj* 24, pre iné používa osobitné pomenovania *borowky* 15, *borowičky* 86, *černice (černicoweho safftu* 59, *ožinoweho korene, na kterem černice se rodj* 21), *machulina makowa* 53, *ssulky swrčinowe* 107, *dubowe žaludy* 26.

Pri názvoch rastlín prevládajú jednoslovné pomenovania. Menej je dvojslovných pomenovaní, niekoľko trojslovných. Zriedkavé sú zloženiny. Podľa pôvodu ide o názvy „medzinárodné“, prevzaté väčšinou z klasických jazykov, ako napr. *angelika, centaurie, yenster, lewendule, piwonie, rebarbara, rozmagrín, scabiosa, scorpion, valeriana, werbena, veronika, yzop* ap. K nim môžeme priradiť aj názvy prevzaté z nemčiny *gamandrie, kel, limba, lubsstik, zeler* a z maďarčiny *beljan, bižalma, koldusska, rjskassa, tarkan*. Cudzie vplyvy, a teda aj kultúrne styky prezrádajú menej nápadne kalky, napr. *pastjrska tobolka* (lat. *bursa pastoris*), *psy gazik* (lat. *lingua canis*), *wlastowičnjik* (gr. *chelidonium*), *den a noc* (nem. *Tag und Nacht*), *dobra misl* (nem. *Wohlgemut*) ap. Medzi názvami domáceho pôvodu je veľa všeobecne slovanských pomenovaní, napr. *ljaska, hrach, slez*, niektoré sú spoločné české a slovenské *rogownjk, rebrijček* a i., iné sa vyskytujú na Slovensku a v češtine ich niet, napr. *bobownjk, chabzda, kremenina, krwawnjk, marunka, ožina, rasce, romanček, slepj mak, smokwice, wolowj chwest, zemska chabzda, žihlawka* ap.; niektoré z nich majú len miestny charakter.

V minulosti ľudia z praktických príčin boli nútení venovať oveľa viac pozornosti liečivým rastlinám ako dnes. Pri nedostatku liečebných zariadení museli si vedieť často pomôcť sami a najbežnejšími liekmi im boli liečivé rastliny. Rôzne povery pritom hrali iste dôležitú úlohu. Liečenie (aj ľudové liečenie) malo svoju tradíciu. S touto tradíciou žili a utvárali sa aj názvy liečivých rastlín. Istý časove aj miestne vymedzený úsek z tejto kultúrno-spoločenskej oblasti zachytáva dielo Johanneša Georgiusa Heilla.

SLOVENSKO-MAĎARSKÉ NÁZVOSLOVIE VIRÓZ RASTLÍN

Vít Bojňanský — Szirmai János

V *Slovenskom odbornom názvosloví* 1961, 9, 199—209, 230 až 241, 300—311, ako aj v Sborníku ČSAZV *Rostlinná výroba* 1961, 7, 1437—1462 je uverejnených 493 názvov vírusových chorôb rastlín pestovaných alebo rastúcich na území ČSSR s ekvivalentmi v jazyku českom, ruskom, anglickom, nemeckom a súčasť aj latinská terminológia, pokiaľ bola dovtedy v odbornej literatúre uvedená. Toto slovenské a české názvoslovie vírusových chorôb rastlín prerokovala a schválila Komisia ochrany rastlín pri vtedajšej ČSAZV za úzkej spolupráce lingvistov. Názvoslovie viróz rastlín bolo vypracované ako súčasť prípravy pre vydanie väčšej publikácie *Vírusové choroby rastlín* vypracovanej širším kolektívom československých virológov pod vedením V. Bojňanského. Kniha vyšla v roku 1963 v Slovenskom vydavateľstve pôdohospodárskej literatúry v Bratislave (540 strán). Názvoslovie bolo uverejnené skôr ako samotná kniha a vzbudilo značnú pozornosť nielen u nás, ale aj v cudzine. Pre viaceré národy sa stalo impulzom a vzorom pre začatie prác na ustálení vlastnej národnej terminológie viróz rastlín.

Na pracovnej konferencii o vírusoch a virózach, konanej v Berlíne v rámci programu Rady vzájomnej hospodárskej pomoci v septembri 1961, sa o názvosloví viróz vypracovanom v ČSSR hovorilo s uznaním a prijalo sa toto uznesenie: „Pre všetky jazyky socialistických krajín treba vypracovať zoznamy názvov vírusových chorôb podľa vzoru Bojňanského. Tieto názvy sa majú podľa možnosti používať vo virologických prácach. V jednotlivých krajinách majú byť pre túto prácu určené zodpovedné ústavy. Konečný zoznam sa má uverejniť v Mezinárodnom zemедělskom časopise. Koordináciou tejto práce sa poveruje ČSAZV.“ ČSAZV, resp. SAV poverila vedením tejto práce V. Bojňanského. V práci sa pokračuje tak, ako sa uložilo v citovanom uznesení. Je pozoruhodné, že k spolupráci sa prihlásilo i veľa virológov zo západných štátov.

Virológovia z Maďarskej ľudovej republiky, najmä dr. Szirmai János, pracovník Výskumného ústavu ochrany rastlín, vypracovali k názvosloviu publikovanému u nás príslušné maďarské názvoslovie a navrhli doplniť ho niekoľkými ďalšími názvami viróz ovocných drevín. Keďže sa maďarské názvoslovie týka určitej časti nášho územia a niekto-

rych našich odborníkov zasa zaujímajú virózy vyskytujúce sa na území susedného Maďarska, považujeme za potrebné uverejniť aj maďarské názvoslovie viróz.

VIRÓZY OBILNÍN

Prúzkovitost pšenice
Zakrpatenost pšenice
Ruská mozaika pšenice
Americká mozaika pšenice
Čiarkovitost pšenice
Škvrnitá mozaika pšenice
Prúzkovitost jačmeňa
Žltá zakrpatenost jačmeňa
Žltá mozaika jačmeňa
Sterilná zakrpatenost ovsá
Trsnatost ovsá
Mozaika ovsá
Pruhovitost kukurice
Mozaika kukurice
Čiarkovitost kukurice
Zakrpatenost kukurice
Drsná zakrpatenost kukurice
Žilkovitost kukurice
Kropenatost kukurice
Červenolistost baru
Červená prúzkovitost ciroku
Žltáčka ciroku

VIRÓZY OKOPANÍN

Degenerácia zemiaka
Zvinutka zemiaka
Čiarkovitost zemiaka
Mozaika zemiaka (X vírus zemiaka)
A viróza zemiaka
S viróza zemiaka
Aukubová mozaika zemiaka
Kučeravost zemiaka
Stolbur zemiaka
Metlovitost zemiaka
Zvinutková mozaika zemiaka
Vretenovitost zemiakov

GABONAFÉLÉK VIRUSBETEGSÉGEI

Búza csikos mozaikja
Búza törpülése
Orosz búzamozaik
Amerikai búzamozaik
Búza vonalas mozaikja
Búza foltos mozaikja
Árpa csikos mozaikja
Árpa sárguló törpülése
Árpa sárga mozaikja
Zab magtalan törpülése
Zab ál-rozettásodása
Zabmozaik
Kukorica csikossága
Kukorica csikos mozaikja
Kukorica vonalas betegsége
Kukorica korcsosodása
Kukorica törpülése
Kukorica érvastagodása
Kukorica levélfoltosodása
Olaszmuhar levélvörösdés
Cirok vörös csikossága
Cirok sárgaság

KAPÁSNOVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI

Burgonya leromlása
Burgonya levélsodródása
Burgonya vonalásbetegsége
Burgonya X-mozaik betegsége
Burgonya A-mozaik betegsége
Burgonya S-vírus betegsége
Burgonya aukuba-mozaik betegsége
Burgonya levélfodrosodása
Burgonya sztolbur-betegsége
Burgonya beszorkányseprője
Burgonya levélsodrómozaikja
Burgonyagumó orsósodása

Gotika zemiaka
 Nekróza zemiakov
 Žltá zakrpatenosť zemiaka
 Zakrpatenosť zemiaka
 Žltnutie žiliek zemiaka
 Ružovenie vrcholkov zemiaka
 Ružicovitosť zemiaka
 Strakatosť stoniek zemiaka
 Pseudoaukubová mozaika zemiaka
 Bledá škvrnitosť zemiaka
 Zelená zakrpatenosť zemiaka
 Žltáčka repy
 Sietovitost' repy
 Nekrotická škvrnitosť repy
 Írska žltáčka repy
 Mozaika repy
 Kučeravosť repy
 Vrcholová kučeravosť repy
 Savojská kučeravosť repy
 Žlté vädnutie repy
 Latentná viróza repy
 Krúžkovitosť repy
 Škvrnitosť čakanky
 Mozaika čakanky

VIRÓZY TECHNICKÝH PLODÍN

Mozaika tabaku
 Krúžkovitosť tabaku
 Nekróza tabaku
 Nekrotická kučeravosť tabaku
 Biela škvrnitosť tabaku
 Leptaná mozaika tabaku
 Ružicovitosť tabaku
 Kučeravosť tabaku
 Čiarkovitosť tabaku
 Bronzovitosť tabaku
 Vrcholová chloróza sedliackeho tabaku
 Stolbur tabaku
 Žltá zakrpatenosť tabaku
 Hnednutie žiliek tabaku
 Prúžkovitosť konopy

Burgonya gótika-betegsége
 Burgonyagumó nekrozisa
 Burgonya sárga törpesége
 Burgonya korcsosodása
 Burgonya sárgaeresedése
 Burgonya hajtásvég vörösödése
 Burgonya levélsokrosodása
 Burgonya szártarkulása
 Burgonya ál-aukuba mozaikja
 Burgonya kalikója
 Burgonya zöld törpesége
 Répa virusos sárgasága
 Répa hálós érsárgulása
 Répa virusos levélfoltossága
 Répa ir-törzs (41) sárgasága
 Répamozaik
 Répa levélfodrosodása
 Répa levélvég göndörödése
 Répa amerikai levélfodrosodása
 Répa virusos hervadása
 Répa látens vírusbetegsége
 Répa gyűrűsfoltossága
 Cikória foltosodása
 Cikória mozaik

IPARI NÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI

Dohánymozaik
 Dohány gyűrűsbetegsége
 Dohány nekrotikus levélfodrosodása
 Dohány fehérfoltosodása
 Dohány karcolatos mozaikja
 Dohány rozettásodása
 Dohány levélfodrosodása
 Dohány vonalásbetegsége
 Dohány virusos hervadása
 Kapadohány csucssárgulása
 Dohány sztolbur betegsége
 Dohány sárga törpesége
 Dohány érbarnulása
 Len vonalásbetegsége

Kučeravosť ľanu
Žltáčka ľanu
Mozaika kapusty (horčice) čiernej
Kučeravá mozaika repky
Mozaika maku
Mozaika slnečnice
Kučeravosť chmeľu
Nákazlivá neplodnosť chmeľu
Mozaika chmeľu
Vírusová chloróza chmeľu
Škvrnitá trhatosť chmeľu

VIRÓZY STRUKOVÍN

Obyčajná mozaika fazule
Žltá mozaika fazule
Južná mozaika fazule
Bodkovitosť fazule
Strakatosť strukov fazule
Vírusové vädnutie fazule
Zelenokvetosť fazule
Žilková nekróza fazule
Kružkovitosť fazule
Žltá mozaika fazule mesiacovitej
Mozaika fazule mesiacovitej
Výrastková mozaika hrachu
Obyčajná mozaika hrachu
Prúžkovitosť hrachu
Strakatá mozaika hrachu
Vírusové vädnutie hrachu
Mozaika bôbu
Zvinutka bôbu
Strakatá mozaika bôbu
Vírusové vädnutie bôbu
Mozaika sóje

VIRÓZY KRMOVÍN

Žilková mozaika ďateliny lúčnej
Zelenokvetosť ďateliny
Mozaika ďateliny hybridnej
Žltá mozaika ďateliny plazivej
Kyjovitosť listov ďateliny

Kender fodrosodása
Kender sárgasága
Fekete-mustár mozaik
Káposzta fodros mozaikja
Mákmozaik
Napraforgómozaik
Komló fodrosodása
Komló fertőző terméketlensége
Komlómozaik
Komló vírusos sárgulása
Komló levélszakadozása

HÜVELYESEK VIRUSBETEGSÉGEI

Közönséges babmozaik
Sárga babmozaik
Déli babmozaik
Bab sárga pettyezettség
Bab hüvelyfoltossága
Bab vírusos hervadása
Bab virágmezöldülése
Bab vonalas elhalása
Bab gyűrűs foltossága
Limabab sárgamozaikja
Limababmozaik
Borsó enációs-mozaikja
Közönséges borsómozaik
Borsó vonalas mozaikja
Borsó foltos mozaikja
Borsó vírusos hervadása
Lóbabmozaik
Lóbab levélsodródása
Lóbab foltos mozaikja
Lóbab vírusos hervadása
Szójababmozaik

TAKARMÁNY NÖVÉNYEK VIRUS- BETEGSÉGEI

Vöröshere eres mozaikja
Féherhere virágzöldülése
Svédheremozaik
Féherhere sárgafoltossága
Biborhere dobverő levelűsége

Mozaika lucerny
Zakrpatenosť lucerny
Metlovitosť lucerny
Bradavičnatosť lucerny
Mozaika komonice
Ružicovitost vtácej nohy
Mozaika vlčieho bôbu (lupiny)
Hnednutie vlčieho bôbu (lupiny)
Žltá mozaika kvaky
Žltáčka kvaky
Kučeravosť okrúhlice
Mozaika stoklasu
Prúžkovitosť reznacky
Mozaika mätonohu.

VIRÓZY ZELENÍN

Čierna krúžkovitosť kapusty
Krúžkovitá nekroza kapusty
Žilková mozaika karfiolu
Mozaika redkvičky
Žltá škvrnitosť špenátu
Mozaika špenátu
Žltáčka špenátu
Mozaika zeleru
Žltá škvrnitosť zeleru
Južná mozaika zeleru
Žltáčka zeleru
Pestrosť zeleru
Zakrpatenosť mrkvy
Bronzovitost rajčiaka
Aspermia rajčiaka
Zakrpatenosť rajčiaka
Čierna krúžkovitosť rajčiaka
Žltá sieťkovitosť rajčiaka
Kričkovitosť vrcholkov rajčiaka
Stolbur rajčiaka
Žltáčka rajčiaka
Mozaika rajčiaka
Žilková nekroza rajčiaka
Nitkovitosť rajčiaka
Nekrotická čiarkovitost rajčiaka
Mozaika papriky

Lucernamozaik
Lucerna törpülés
Lucerna boszorkányseprője
Lucerna szemölcsössége
Somkórómozaik
Szerradellamozaik
Csillagfürtmozaik
Csillagfürtbarnulás
Tarlórépa sárga mozaikja
Tarlórépa sárgasága
Karórépa levélfodrosodása
Rozsnok sárga mozaikja
Csomós ebir vonalas betegsége
Angolperjemozaik

ZÓLDSÉGFÉLÉK VÍRUSBETEGSÉGEI

Káposzta fekete gyűrűsfoltossága
Káposzta gyűrűs nekrozisa
Karfiolmozaik
Retekmozaik
Spénót sárgafoltossága
Spénótmozaik
Spénót sárgasága
Zellermozaik
Zeller sárgafoltossága
Déli-zellermozaik
Zeller sárgasága
Zeller-kalikó
Sárgarépa foltos törpülése
Paradicsom bronzfoltossága
Paradicsom magtalansága
Paradicsom bokros törpülése
Paradicsom fekete gyűrűsödése
Paradicsom sárgahálózata
Paradicsom csucsbokrosodása
Paradicsom sztolburja
Paradicsom sárgasága
Paradicsommozaik
Paradicsom érelhalása
Paradicsom fonallelésége
Paradicsom összetett mozaikja
Paprikamozaik

Stolbur papriky
 Žltáčka papriky
 Ružicovitost papriky
 Pestrost papriky
 Mozaika šalátu
 Žilkovitost šalátu
 Krúžkovitost šalátu
 Nekróza šalátu
 Žltá mozaika šalátu
 Latentná viróza špargle
 Prúžkovitost cibule
 Žltáčka cibule
 Mozaika artičoky
 Mozaika uhorky
 Zelenoškrvnitá mozaika uhorky
 Krúžkovitost uhorky
 Mozaika tekvice
 Mozaika melónu
 Mozaika dyne červenej (vodného melónu)

Paprika sztolburja
 Paprika sárgasága
 Paprika ujhítúsége
 Paprika tarkalevelúsége
 Salátamozaik
 Saláta érvastagodása
 Saláta gyűrűsbetegsége
 Saláta levélnekrózisa
 Saláta sárgamozaikja
 Spárga látens vírusbetegsége
 Hagyma sárgafoltossága
 Hagyma sárgulása
 Articsókamozaik
 Uborkamozaik
 Uborka zöldfoltos mozaikja
 Uborka gyűrűsbetegsége
 Tökmohaik
 Dinnyemozaik
 Görögdinnye mozaik

VIRÓZY LIEČIVÝCH RASTLÍN

Mozaika ligurčeka
 Mozaika rebarbory
 Krúžkovitost ruty
 Žilková mozaika slezu
 Mozaika ibišu ružového
 Žilková chloróza šalvie
 Kučeravost mäty piepornej
 Bledá škrvnitost mäty
 Mozaika mäty piepornej
 Mozaika ľuľkovca
 Mozaika blenu
 Bezsemennost (akarpia) ľuľka *Solanum laciniatum*
 Mozaika ľuľka *Solanum laciniatum*
 Nitkovitost ľuľka *Solanum laciniatum*
 Mozaika náprstníka
 Mozaika skorocelu kopijovitého
 Mozaika nechťíka

GYÓGYNŐVÉNYEK VIRUSBETEGSÉGEI

Lestyánmozaik
 Rebarbara mozaik
 Ruta gyűrűsbetegsége
 Mályvamozaik
 Mályvarózsamozaik
 Szalvia érmegvilágosodása
 Menta levélfodrosodása
 Menta halványfoltosodása
 Mentamozaik
 Nadragulyamozaik
 Beléndekmozaik
S. laciniatum sterilitása
S. laciniatum mozaik
S. laciniatum fonallevelúsége
 Gyűszűvirágmozaik
 Utifűmozaik
 Körömvirágmozaik

VIRÓZY KÖSTKOVÉHO
A JADROVITÉHO OVOCIA

Šarka sliviek
Průžková mozaika slivky
Zakrpatenosť slivky
Žltá mozaika slivky
Okrová mozaika slivky
Pestrosť slivky
Pestrosť mirabelky
Nekróza kôry slivky
Biela škvrnitosť slivky
Drsnosť kôry slivky
Priškrtenie listov slivky
Krúžkovitosť slivky
Zvinutka slivky
Krúžkovitosť čerešne
Zhubná rakovina čerešne
Čierna rakovina čerešne
Průžková mozaika čerešne
Zvinutka čerešne
Pfeffingenská viróza čerešne
Drsnolistosť čerešne
Vírusová albikácia čerešni
Strakatosť čerešne
Hrdzavá strakatosť čerešne
Mierna hrdzavá strakatosť čerešne
Európska hrdzavá strakatosť čerešne
Nekrotická hrdzavosť čerešne

Maloplodosť čerešne
Horká maloplodosť čerešne
Vretenovitost listov čerešne
Vrásčítá mozaika čerešne
Vírusová dierkovitosť listov čerešne
Žltá škvrnitosť čerešne

Červenanie žiliek čerešne
Drsnosť kôry čerešne
Pluzgiernatosť kôry čerešne
Morová viróza čerešne
Kosákovitosť listov čerešne
Štecklenberská viróza višne

CSONTHÉJASOK ÉS ALMÁSTER-
MÉSŰEK VÍRUSBETEGSÉGEI

Szilvahimlő
Szilva csikos mozaik
Szilva satnyulás
Szilva sárgamozaik
Szilva okker mozaik
Szilva tarkalevelűsége
Mirabella szilva tarkalevelűsége
Szilva kéreghasadás
Szilva fehérfoltosság
Szilva fénylő kéregüszkösödése
Szilva befűződéses mozaik
Szilva gyűrűsfoltosság
Szilva levélsodródás
Cseresznye gyűrűsfoltosság
Cseresznye vészes kéregüszkösödése
Cseresznye fekete kéregüszkösödése
Cseresznye csikos mozaik
Cseresznye levélsodródás
Cseresznye Pfeffingeni betegsége
Cseresznye érdeslevelűség
Cseresznye gyümölcsalbinizmus
Cseresznye levéltarkulás
Cseresznye rozsdafoltosság
Cseresznye enyhe rozsdafoltossága
Cseresznye európai rozsdafoltossága
Cseresznye nekroticus rozsdafoltos-
sága
Cseresznye aprógyümölcség
Cseresznye vírusos megkeseredése
Cseresznye levélcसारodás
Cseresznye rancos mozaik
Cseresznye levélszakadozottság
Cseresznye „pinto” sárga levélfoltos-
sága
Cseresznye szarvasbőrűség
Cseresznye durvakérgűsége
Cseresznye kéreghólyagosodás
Cseresznye „mora” vírusbetegsége
Cseresznye sarlólevelűség
Meggy Stecklenbergi betegsége

Žltáčka višne	Meggy virusos sárgasága
Zelená škvrnitosť višne	Meggy zöldgyűrűs sárgasága
Nekróza plodov višne	Meggy termésfakulás
Nekrotická krúžkovitosť višne	Meggy nekrotikus gyűrűsfoltossága
Drsnosť kôry višne pílkatěj	<i>Prunus serrulata</i> durvakérgüsége
Fialová mozaika broskyne	Ószibarack lila mozaik
Žltáčka broskyne	Ószibarack virusos sárgasága
Žltá zvinutka broskyne	Ószibarack levélsodródásos sárgasága
Maloplodosť broskyne	Ószibarack virusos aprógyümölcsűsége
Ružicovitosť broskyne	Ószibarack rozettásodás
Červenanie švov broskyň	Ószibarack termésbarázda vörösödése
Ružicovitá mozaika broskyne	Ószibarack mozaikos rozettásodása
Krpatenie broskyne	Ószibarack eltörpülés
Mozaika broskyne	Ószibarack mozaik
X viróza broskyne	Ószibarack X betegsége
Západná X viróza broskyne	Ószibarack nyugati X betegsége
Zožltňutie púčikov broskyne	Ószibarack mozaikos rügysárgulása
Bradavičnatosť broskyň	Ószibarack szemölcsösség
Strakatosť broskyne	Ószibarack levélfoltosság
Ružicovitá zakrpatenosť broskyne	Ószibarack (Muir) törpülése
Nekrotická škvrnitosť broskyne	Ószibarack nekrotikus levélfoltossága
Hviezdicovitá škvrnitosť broskyne	Ószibarack csillagfoltosság
Zlatožilková mozaika broskyne	Ószibarack aranyhálózat
Pestrolistosť broskyne	Ószibarack virusos levélmintázata
Kaliková viróza (pestrolistosť) broskyne	Ószibarack kalikó
Škvrnitosť broskyne	Ószibarack (ontáriói) foltossága
Vřbovitosť broskyne	Ószibarack fűszerű felkopaszodása
Žltá průžkovitosť broskyne	Ószibarack csikos mozaik
Vřbolistosť broskyne	Ószibarack fűzevelű rozettásodása
Krúžkovitosť broskyne	Ószibarack gyűrűsfoltosság
Chlorotická zvinutka broskyne	Ószibarack klorotikus levélsodródása
Skrátenie vetvičiek broskyne	Ószibarack virusos rövidszártagusága
Šarka broskyne	Ószibarackhimlő
Kiahne marhúľ	Kajszí gyűrűs himlő
Šarka marhúľ	Kajszíhimlő
Vírusová gumóza marhule	Kajszí virusos mézgásodása

Žltá průžkovitosť marhule	Kajszi sárga mozaik
Strakatost marhule (odrody Moorpark)	Kajszi (Moorpark fajta) foltossága
Vädnutie marhule	Kajszi vírusos hervadása
Kalíková viróza (pestrolistost) mandle	Mandula kalikó
Průžková mozaika mandle	Mandula csikos mozaik
Odumieranie púčikov mandle	Mandula rügyvész
Mozaika jablone	Almamozaik
Proliferácia jablone	Alma vírusos söprüsödés
Sploštenost jablone	Alma áglaposodás
Gumovitosť jablone	Alma fapuhulás
Drsnost šupky jablk	Alma vírusos gyümölcshéjparásodás
Maloplodost jablone	Alma aprógyümölcsűség
Ružicovitosť jablone	Alma rozettásodás
Drsnost kóry jablone	Alma durvakérgűség
Průžková mozaika jablone	Alma csikos mozaik
Hviezdicovitě praskanie jablk	Alma csillagszerű gyümölcsrepedés
Krůžkovitosť jablk	Alma gyűrűs gyümölcsfoltossága
Nekróza kóry jablone	Alma kéreghasadás
Jamkovitosť kmeňa jablone	Alma törzsűszkösödés
Viróza jablone Spy 227	Alma Spy 227 betegség
Zakrpatenosť jablk	Alma törpegyümölcsűség és pusztulás
Chlorotická škvvrnitosť jablone	Alma klorotikus levélfoltossága
Vráščitost listov jablone	Alma levélhólyagosodás
Zelená kučeravost jablone	Alma zöldgyűrűség és zöldgyűrűs fodorosodása
Zelená strakatost jablone	Alma zöldfoltosság
Jazvovitosť kóry jablone	Alma héjvarasodás
Vírusová kamienkovitosť hrušiek	Körte vírusos kövecsesedése
Krůžková mozaika hrušky	Körte gyűrűs mozaik
Žilková žltacka hrušky	Körte érsárgulás
Červená strakatost hrušky	Körte vörösfoltosság
Pluzgiernatá rakovina hrušky	Körte hólyagos kéregűszkösödés
Latentná viróza hrušky a dudy	A birs és körte látens vírusbetegségei
Metlovitosť orecha	Dió söprüsödés
Deformácia listov orecha	Dió levéldeformálódás
Mozaika liesky	Mogyorómozaik
Průžkovitosť liesky	Mogyoró csikos mozaik
Metlovitosť liesky	Mogyoró söprüsödés

VIRÓZY BOBULOVITÉHO OVOCIA

Okrajové žltnutie jahody
 Kučeravosť jahody
 Zelenokvetosť jahody
 Mozaika jahody
 Metlovitosť jahody
 Zvinutka jahody
 Zakrpatenosť jahody
 Žilková chloróza jahody
 Strakatosť jahody
 Latentná viróza jahody
 Lemovanie žiliek jahody
 Slabé okrajové žltnutie jahody
 Kučeravosť maliny
 Zakrpatenosť maliny
 Mozaika maliny
 Žltnutie maliny
 Strakatosť maliny
 Lemovanie žiliek maliny
 Žilková chloróza maliny
 Škvrnitosť maliny
 Kučeravá zakrpatenosť maliny
 Žltá mozaika maliny
 Žltoskvrnitá kučeravosť maliny
 Prúžkovitosť maliny
 Zakrpatenosť ostružiny
 Krpatenie ostružiny
 Pestrolistosť ostružiny
 Zelenokvetosť ostružiny
 Zvrat čiernej ríbezle
 Žilková mozaika čiernej ríbezle
 Žltnutie čiernej ríbezle
 Krúžkovitosť ríbezle
 Mozaika ríbezle
 Lyžicovitosť listov ríbezle
 Žilková mozaika egreša
 Mozaika egreša
 Hlohovitosť listov egreša
 Infekčná degenerácia viniča
 Mozaika viniča
 Roncet viniča

BOGYÓSGYÜMÖLCSÜEK VIRUSBE-
 TEGSÉGEI

Szamóca levélsárgulás
 Szamóca levélfodrosodás
 Szamóca virágelzöldülés
 Szamócamozaik
 Szamóca boszorkánysöprűsödés
 Szamóca levélsodródás
 Szamóca satnyulás
 Szamóca érsárgulás
 Szamóca foltosság
 Szamóca látens vírusa
 Szamóca érszalagosodás
 Szamóca enyhe érszalagosodás
 Málna levélcsvarodás
 Málna bokros törpülése
 Málnamozaik
 Málna vírusos sárgulása
 Málna levéltarkulás
 Málna érszalagosodás
 Málna érklorózis
 Málna levélfoltosság
 Málna fodros törpülése
 Málna sárga mozaik
 Málna sárgafoltos csavarodás
 Málna csikosság
 Földi szeder eltörpülés
 Földi szeder törpeség
 Földi szeder tarkázottsága
 Földi szeder virágelzöldülés
 Fekete ribizke vírusos atavizmusa
 Fekete ribizke érmozaikja
 Fekete ribizke vírusos sárgasága
 Ribizke gyűrűsfoltosság
 Ribizkemozaik
 Ribizke kanalosodása
 Köszméte érszalagosodás
 Köszmétemozaik
 Köszméte galagonya levelűsége
 Szőlő fertőző leromlása
 Szőlőmozaik
 Szőlő rövidszártaguság

Nekróza viniča
Vírusové panašovanie viniča
Deformácia listov viniča
Metlovitosť viniča
Zvinutka viniča
Zlaté žltnutie viniča
Žltá mozaika viniča
Pierceova choroba viniča
Mozaika moruše

VIRÓZY OKRASNÝCH RASTLÍN

Krúžkovitosť pivonky
Mozaika orlíčka
Zelenokvetosť orlíčka
Mozaika stračeť nŕžky
Krúžkovitosť stračeť nŕžky
Deformácia listov veternice
Hnedá krúžkovitosť veternice
Mozaika veternice
Latentná viróza veternice
Petržlenovitosť veternice
Mozaika mesačnice
Pestrokvetosť fialy
Ružicovitosť fialy
Pestrokvetosť cheirantu
Pestrofarebnosť sirŕtky
Krúžkovitosť begónie
Mozaika klinčeka
Presvetlenie žiliek klinčeka
Škvrnitá mozaika klinčeka
Latentná viróza klinčeka
Mozaika epifyla
Zelenokvetosť hortenzie
Mozaika hortenzie
Krúžkovitosť hortenzie
Mozaika tavoloŕníka
Mozaika ruže
Kapučňovitosť listov ruže

Vädnutie ruže
Žltá mozaika ruže
Prúžkovitosť ruže

Szŕlŕ fertŕzŕ nekroŕzisa
Szŕlŕ fertŕzŕ panasirozottsága
Szŕlŕ levéldeformáciŕja
Szŕlŕ boszorkányseprŕ
Szŕlŕ levélsodrŕdás
Szŕlŕ aranyszínŕ sárgulása
Szŕlŕ sárga mozaik
Szŕlŕ Pierce-féle betegsége
Eperfamozaik

DISZNŕVÉNYEK VIRUSBETEGSÉ- GEI

Bazarŕzsa gyŕrŕsfoltosság
Haranglábmozaik
Harangláb vírusos elzŕldŕlése
Szarkalábmozaik
Szarkaláb gyŕrŕsfoltosság
Szellŕrŕzsa alloiphyllás betegsége
Szellŕrŕzsa barna gyŕrŕsfoltossága
Szellŕrŕzsa mozaik
Szellŕrŕzsa látens virusbetegsége
Szellŕrŕzsa petrezselyemlevelŕsége
Holdviolamozaik
Viola tarkacsikossága
Viola rozettásodás
Sárgaviola tarkacsikossága
Árvácska tarkacsikossága
Begŕnia gyŕrŕsfoltossága
Szegefŕmozaik
Szegefŕ érfoltossága
Szegefŕfoltosság
Szegefŕ látens virusbetegsége
Epyphyllum-mozaik
Hortenzia elzŕldŕlése
Hortenziamozaik
Hortenzia gyŕrŕsfoltossága
Spirea-mozaik
Rŕzsamozaik
Rŕzsa csuklyaalaku levéldeformá-
ciŕja
Rŕzsahervadás
Rŕzsa sárga mozaikja
Rŕzsacsikosság

Mozaika štedrenca
Výrastková mozaika hrachora
Obyčajná mozaika hrachora
Nekróza hrachora
Žltá škvrnitosť pelargónie
Mozaika pelargónie
Krúžkovitosť pelargónie
Krúžkovitosť kapucínky
Mozaika kapucínky
Nekróza kapucínky
Pestrolistosť krídlatca
Pestrolistosť pagaštana
Žltá škvrnitosť kamélie
Pestrolistosť abutilónu
Kučeravosť fuchsie
Mozaika lykovca
Latentná vírusa prvosiienky
Mozaika prvosiienky
Nekróza prvosiienky
Zelenokvetosť prvosiienky
Mozaika rododendrónu
Žilková mozaika forzítie
Krúžkovitosť orgovánu
Mozaika orgovánu
Metlovitosť orgovánu
Úzkolistosť budleje

Pestrolistosť zimozelaňa
Kučeravosť floxu
Vírusová nitkovitosť floxu
Zelenokvetosť floxu
Nekróza floxu
Mozaika petúnie
Nekróza petúnie
Žltáčka petúnie
Zakrpatenosť papučky
Krúžkovitosť gloxínie
Vírusová krúžkovitosť senpólie
Mozaika kaliny
Mozaika zemolezu
Pestrolistosť zemolezu
Krúžkovitosť zvončeka
Žltáčka astrovky

Aranyesómozaik
Lednek enációs mozaikja
Lednek közönséges mozaikja
Ledneknekrózis
Muskátli levélfodrosodás
Muskátlimozaik
Muskátligyűrűsfoltosság
Sarkantyuka gyűrűsfoltosság
Sarkantyukamozaik
Sarkantyukanekrózis
Alásfa tarkalevelüsége
Vádgesztenye tarkalevelüsége
Kamélia sárgafoltossága
Abutilon tarkalevelüsége
Fukszia levélfodrosodása
Borszlánmozaik
Kankalin vírusos megbetegedése
Primulamozaik
Primulanekrózis
Primula fertőző sárgasága
Rododendronmozaik
Aranyfa sárga hálózata
Orgona gyűrűs mozaik
Orgonamozaik
Orgona boszorkányseprő
Változatos nyáriorgona keskenyle-
velüsége
Télizöld meténg tarkalevelüsége
Lángvirág levélfodrosodása
Lángvirág fonnallevelüsége
Lángvirág elzöldülés
Lángvirágnekrózis
Petuniamozaik
Petunianekrózis
Petunia vírusos sárgasága
Calceolaria eltörpülése
Kerti Gloxinia gyűrűsfoltossága
Fokföldi ibolya gyűrűsfoltossága
Labdarózsamozaik
Lonicera mozaik
Lonicera tarkalevelüsége
Csengetyűke gyűrűsfoltosság
Őszirózsa fertőző sárgasága

Krůžkovitost astrovky	Őszirózsa gyűrűsfoltossága
Mozaika zínie	Rézvirágmozaik
Krůžkovitost zínie	Rézvirág gyűrűsfoltossága
Mozaika georgíny	Dáliamozaik
Krůžkovitost georgíny	Dália gyűrűsfoltossága
Bledá škvřnitost georgíny	Dália fakóitossága
Žltačka aksamietnice	Bársonyvirág fertőző sárgasága
Mozaika aksamietnice	Bársonyvirágmozaik
Zakrpatenost králíka (chryzantémy)	Krizantém satnyulás
Kellerova mozaika králíka (chryzantémy)	Krizantém Q betegsége
Noordamova krůžkovitost králíka (chryzantémy)	Krizantém C betegsége
Noordamova mozaika králíka (chryzantémy)	Krizantém B betegsége
Ružicovitost králíka (chryzantémy)	Krizantém rozettásodás
Aspermia králíka (chryzantémy)	Krizantém aspermia betegsége
Mozaika králíka (chryzantémy)	Krizantém mozaik
Žltačka králíka (chryzantémy)	Krizantém fertőző sárgasága
Nekróza cinerárie	Cinerária csikossága
Zelenokvetost cinerárie	Cinerária elzöldülése
Ružicovitost ľalie	Liliom rozettásodás
Krůžkovitost ľalie	Liliom gyűrűsfoltossága
Mozaika ľalie	Liliommozaik
Pestrost tulipánu	Tulipán tarkacsikossága
Biela pruhovitost tulipánu	Tulipán fehércsikossága
Nekróza tulipánu	Tulipánnekrózis
Lahká nekróza tulipánu	Dohány „rattle“ vírusa tulipánon
Mozaika bledavky	Sármamozaik
Mozaika hyacintu	Jácintmozaik
Nekróza hyacintu	Jácintnekrózis
Mozaika konvalinky	Gyöngyvirágmozaik
Mozaika narcisu	Nárciszmozaik
Biela průžkovitost narcisu	Nárcisz ezüstlevelűsége
Mozaika amarylky	Amarillamozaik
Mozaika kosatca	Nószirmmozaik
Biela mozaika mečíka (gladioly)	Dákoska fenércsikossága
Krůžkovitost mečíka (gladioly)	Dákoska gyűrűsfoltossága
Zelenokvetost mečíka (gladioly)	Dákoska virágelzöldülés
Mozaika frézie	Csipkevirágmozaik
Mozaika cymbídia	Sajkakosbormozaik
Mozaika katleje	Bugakosbormozaik
Krůžkovitost odontoglosa	Kosborfűrt gyűrűsfoltossága

Mozaika vandy
Mozaika antúrie
Biela škvrnitosť diablika

VIRÓZY BURÍN

Mozaika iskerníka
Mozaika arábky
Mozaika potočnice
Krúžkovitosť potočnice
Stuhovitosť listov hviezdice
Mozaika cesnačky
Mozaika štiavca
Vírusová nádorovitosť štiavca
Červenanie bocianníka
Krúžkovitosť bolehlavu
Mozaika pastrnáka
Zelenokvetosť drchničky
Kričkovitosť pupenca
Latentná viróza kukučiny
Mozaika černohlávka
Žltá mozaika baloty
Strakatosť krtičníka
Žltá mozaika púpavy
Kučeravosť galinsogy
Mozaika lopúcha
Žltáčka pichliača
Mozaika pýru

VIRÓZY A JAVY PODOZRIVÉ Z VIRÓZ PRI LISTNATÝCH A IHLIČNATÝCH LESNÝCH DREVINÁCH

Mozaika brešta
Nekróza listových báz brešta
Kapučovitosť brešta
Pásová rakovina brešta
Nekróza lyka brešta
Pestrolistosť jarabiny
Krúžkovitosť jarabiny
Metlovitosť agáta
Žltá deformácia agáta

Pártáskosbormozaik
Farkvirágmozaik
Sárkánygyökér fehérholtossága

GYOMNÖVÉNYEK VIRUSBETEGSÉ- GEI

Ranunculus-mozaik
Arabis-mozaik
Nasturtium-mozaik
Zsázsamozaik
Stellaria-mozaik
Alliaria-mozaik
Rumex-mozaik
Sóska sebtumor vírusbetegsége
Erodium vöröselevelűsége
Conium gyűrűsbetegsége
Pastinákmozaik
Anagallis elzöldülése
Convolvulus sztolburja
Cuscuta látens mozaikja
Prunella-mozaik
Ballota sárgamozaikja
Scrophularia-mozaik
Taraxacum-sárgasága
Galinsoga fodrosodása
Arctium-mozaik
Carduus-sárgaság
Agropyron-mozaik

LOMB -ÉS TÚLEVELŰFÁK VIRÓZISAI ÉS VIRUSGYANUS JELENSÉGEI

Szilfamozaik
Szilfa levéltő nekrozisa
Szilfa csuklyáslevelűsége
Szilfa zónásrák
Szilfa hánccsnekrozis
Berkenye tarkalevelűsége
Berkenye gyűrűsbetegsége
Akác boszorkányseprűje
Akác levéltorzulása

Bledá průzkovitost brezy
 Mozaika buka
 Mozaika topoľa
 Metlovitost vřby
 Mozaika pajaseňa
 Pestrolistost bršlenu
 Prederavenie listov javora
 Mozaika javora
 Pestrolistost javora
 Malolistost lipy
 Kapučňovitost listov lipy
 Deformácia listov lipy
 Mozaika driena
 Zakrpatenost vresu
 Malolistost čučoriedky
 Zakrpatenost čučoriedky
 Zelenokvetost kľukvy
 Mozaika jaseňa
 Kučeravá mozaika jaseňa
 Pestrolistost jaseňa
 Ružicovitost jaseňa
 Metlovitost jaseňa
 Pestrolistost vtáčieho zobu
 Krúžkovitost bazy
 Žilková mozaika bazy
 Nepravá rozstrapkanost (pseudolaci-
 niatnost) bazy
 Rastové nesúmernosti smreku
 Vírusové žltnutie tisu
 Žltnutie ihlic borovice

JAVY PODOZRIVÉ Z VIRÓZ PRI
VÝTRUSOVÝCH RASTLINÁCH

Žltá zakrpatenost paprade
 Deformácia paprade
 Kolienkovitost (genikuloznost) ma-
 chu
 Odfarbenie (dekolorácia) machu
 Múmiová choroba šampiňónu

 Mikrocefalia lakovky
 Lýza chlorelly

Nyirfa levél csikoshalványodása
 Bükkfa levéltarkulása
 Nyárfamozaik
 Füzfa boszorkányseprűje
 Bálványfa levélsodródása
Evonymus tarkalevelűsége
 Juharfa perforálódása
 Juharfamozaik
 Juharfa tarkalevelűsége
 Hársfa aprólevelűsége
 Hársfa csuklyáslevelűsége
 Hársfa levéltorzulása
 Sommozaik
 Hangafélék törpülése
 Feketeáfonya aprólevelűsége
 Feketeáfonya elsatnyulása
 Vörösfőnyő virágtalansága
 Kőrismozaik
 Kőrís levélfodrosodása
 Kőrís tarkalevelűsége
 Kőrís rozettásodása
 Kőrís boszorkányseprője
 Fagyal levéltarkulása
 Bodza gyűrűsbetegsége
 Bodza eresmozaikja
 Bodza ál-fogazottsága

 Fenyő növésszimmetriája
 Tiszafa sárgasága
 Fenyő tűsárgulása

VIRÁGTALAN NÖVÉNYEK VIRUS-
HOZ HASONLÓ ÉS VIRUSGYANUS
JELENSÉGEI

Haraszt sárga törpülése
 Haraszt eltorzulása
 Moha genikulózisa

 Moha elszintelenedése
Agaricus campester mumia betegsé-
 ge
Laccaria mikrocephaliája
Chlorella sejtoldódása

DISKUSIE

K PROBLEMATIKE SÚČASNEJ SLOVENSKEJ PLETIARSKEJ TERMINOLÓGIE

Ján Z a j a c

Strojové pletenie sa líši podstatne od ručného pletenia použitými pracovnými nástrojmi. Pri ručnom pletení sa používajú dve ihlice, ktorými sa tvoria očká najskôr na jednej ihlici a v druhom riadku pri tvorení očiek celá pletenina prechádza na druhú ihlicu. Tento proces sa opakuje.

Pri pletení na stroji používajú sa zložité mechanizmy, ktorých základom je rad ihiel, nech ide o ktorýkoľvek druh pletiarkeho stroja. Na každej ihle sa tvorí pritom stĺpik očiek, v jednom riadku vznikne však na jednej ihle len jedno očko, preto počet ihiel v stroji musí sa voliť podľa šírky vyrábanej pleteniny. Na strojoch s veľkou pracovnou šírkou, na ktorých sa vyrábajú metrové úplety, je počet ihiel veľký, počítajú sa na stá, ba i tisíce. Tvorenie očiek je podmienené predbežným sformovaním nite do tvaru slučiek a ich vzájomným previazaním. Ak k tomu pripočítame vzorovacie a riadiace mechanizmy, máme do činenia s technikou, ktorá sa s dvoma ihlicami nedá ani len porovnať.

Tento veľmi stručne opísaný rozdiel medzi ručnou a strojovou výrobou iste postačí, aby sme pochopili, že so vznikom a rozvojom strojového pletiarstva na Slovensku bolo potrebné vytvoriť v podstate celkom novú terminológiu, ktorá sa okrem niekoľkých slov nemohla opierať o ľudové názvy. Medzi názvami strojových súčiastok bolo dosť termínov z oblasti strojárstva, ale ani v tejto oblasti po prvej svetovej vojne nebola slovenská terminológia na výške.

Tkáčsky priemysel mal z tohto hľadiska výhodu v tom, že rozdiel medzi domáckym tkaním a priemyselnou výrobou nebol taký veľký. Inými slovami, tkáčske mechanické krosná sú v podstate zdokonalenými krosnami, ktoré sa používali v domáckej výrobe. Pre slovenskú tkáčsku terminológiu to znamenalo toľko, že názvy základných strojových súčiastok, rôznych druhov väzieb a pracovných postupov sa mohli hľadať v ľudovom názvosloví.

Keďže pre pletiarstvu terminológiu boli v tomto smere minimálne možnosti, preberali sa pletiarke termíny do slovenčiny z jazykov tých krajín, odkiaľ k nám prichádzala pletiarcka priemyselná výroba. Z histórie strojového pletiarstva vie-

me, že prvý závod na Slovensku bol pobočkou budapeštianskeho podniku. Maďarské názvy sa u nás nezachovali, lebo i v týchto podnikoch sa používali skôr termíny nemecké. Oveľa intenzívnejšie však prenikalo k nám strojomé pletiarstvo z Čiech, kde sú tradície pletiarstva nielen v remeselnej a priemyselnej výrobe, ale i vo výchove technického dorastu na odborných školách. S tým súvisel i rozvoj literatúry, ktorá má pri vzniku a ustáľovaní terminológie nemalý podiel.¹ Na Slovensko prišli z Čiech nielen stroje, ale i českí technici, ktorí výrobu riadili. Po oslobodení r. 1945 slovenský technický dorast odchádzal za vzdelaním do českých odborných škôl, kde si osvojoval terminológiu vo vyučovacom jazyku, t. j. v češtine. Slovenská pletiarcka literatúra začala vychádzať až od r. 1956, a tak je zrejmé, že okrem slabého vplyvu nemčiny rozhodujúci vplyv na ustáľovanie a tvorenie slovenských termínov mala čeština ako jazyk so systematickejšie vypracovanou terminológiou.

Preberanie českej terminológie bolo výhodné preto, že česká pletiarcka terminológia bola už vytvorená, a tak vzhľadom na veľkú príbuznosť oboch jazykov väčšina termínov sa pre slovenčinu len upravovala.

Na prvých odborných školách (majstrovské školy), zriadených po oslobodení vo Svite, začali vyučovať absolventi, ktorí vyštudovali v Brne. Tvorenie slovenských termínov záviselo u nich od toho, s akou vážnosťou sa na tento problém dívali. Vplyvom češtiny používali sa v pletiarckej praxi i také výrazy, ktoré sa v iných odboroch vyskytovali zriedka. Boli to obyčajne české názvy, ktoré sa len prispôbovali slovenskej hláskoslovnej podobe, ale mali iný význam v češtine než v slovenčine. V závodoch sa pleteniny bežne pomenúvali termínom „pletené zboží“ (čes. *pletené zboží*), i keď vieme, že v češtine *zboží* znamená tovar, v tomto prípade pletený tovar, zatiaľ čo v slovenčine slovo *zbožie* je synonymum slova *obilie*. Z toho vznikli ďalšie odborné názvy ako „zbožový váh“, „upravené zboží“, „metrové zboží“, „kusové zboží“, namiesto ktorých dnes používame pomenovania *úpletový návoj*, *upravená pletenina*, *metrový úplet*, *kusové úplety*. Ďalej sa vo funkcii termínov používali slová, ktoré sú síce v bežnej reči známe, ale nepatria do slovnej zásoby spisovnej slovenčiny. Pletená bielizeň sa nazývala „prádlo“, a z toho vyplývalo i používanie názvu

---

¹ Pozri napr. B. Vlček, *Textilní slovník*, Česká matice textilní, Brno 1928. Uvedený slovník bol spracovaný v štyroch jazykoch a možno v ňom nájsť všetky pletiarcke termíny, ktoré boli v tom čase známe.

„oddelenie prádla“ namiesto *pletiareň bielizne*. Slangove sa používal výraz „robím v prádle“ na označenie pracoviska príslušnej dielne.

Ako vidno, slovenské pletiarске názvoslovie sa vytváralo preberaním slov z češtiny, preto i problémy pletiarскеj terminológie si možno všímať z toho hľadiska, ako sa české výrazy postupne poslovenčovali.

Z hľadiska medzinárodného dorozumievania je výhodné, ak sa rovnaké pojmy nazývajú po celom svete rovnako. O to viac táto zásada platí pre slovanské jazyky, najmä pre češtinu a slovenčinu, lebo ide o jazyky, ktorými sa dorozumievajú dva bratské národy žijúce v spoločnom štáte. „Díváme-li se na věc z hlediska potřeb společného styku, je to veliká výhoda, a byly proto zcela pochybené, ba přímo škodlivé též opačně omezeně nacionalistické snahy, které v buržoazním údobí propagovaly zvláště slovenští separatisté, uměle co nejvíc oba jazyky od sebe vzdálit, aby se tak zdůraznila jejich svébytnost a vzájemná nezávislost.“² Ak sa prejavili v niektorých odboroch tieto snahy, tak určite nie v pletiarstve, lebo pletiarskymi termínmi sa v minulosti nezaoberal nikto, takže tu nemôže byť reč o nejakom purizme. Práve naopak, možno tvrdiť, že je málo odborov, v ktorých sa české a slovenské termíny zhodujú natoľko ako v pletiarstve. Medzi češtinou a slovenčinou sú však i pri veľkej blízkosti rozdiely v slovníku a v slovo- tvorných typoch, ktoré treba rešpektovať, aby sa neporušoval lexikálny alebo slovo- tvorný systém obidvoch spisovných jazykov. Aj slová používané vo funkcii pletiarских odborných názvov treba posudzovať najmä z tohto hľadiska, lebo ani pletiarска terminológia sa nemôže vymykať z rámca spisovného jazyka a slovenskej terminológie.

Pletiarске termíny sa najčastejšie tvorili tak, že k známym českým výrazom sa ustalovali slovenské paralely. Tento spôsob bol výhodný tam, kde neboli pochybnosti o významovej a slovo- tvornej štruktúre preberaných slov. Proti českým termínom *pletař, pletařský průmysl, pletařský obor, jehla, osnovní pletenina, punčocha, svetr, stávek, lůžko, vzorovací zařízení, klika, sražení, odhazování, vazba, příze, cívka* sú slovenské názvy *pletiar* (predtým „pletár“), *pletiarsky priemysel, pletiarский odbor, ihla, osnovná pletenina, pančucha, sveter, stávok, lôžko, vzorovacie zariadenie, kľuka, zrazenie, odhadzovanie, väzba*.

² J. Bělič, *Za upevňování kontaktu mezi češtinou a slovenštinou na poli terminologie*, ČSTČ 1, 1962, 1-3.

priadza, cievka. Z uvedených názvov sa pritom celkom prispôbili slovenskému hláskosloviu tie slová, ktoré sa používajú aj v iných odboroch alebo majú celonárodnú platnosť, napr. *jehla — ihla, klika — kluka, lúžko — lôžko* ap. Pri preberaní typických pletiarских termínov bolo i tu kolísanie. Slovenskí pletári používali určitý čas napríklad slová *punčocha, odhoz* a až neskôr si osvojili tvary *pančucha, odhadzovanie*, i keď slovo *pančucha* bolo známe v tejto podobe už predtým. Podobne slovo *pletáň* dostalo najprv podobu „pletár“. Pri tvorení očiek sa nite formujú do tvaru slučiek, ktoré sa v češtine nazývajú *kličky* a *smyčky*. Keďže názov *klika* sa previedol ako *kluka*, analogicky sa z *kličky* urobila *klučka, smyčka* ostala *smyčkou*. Termín *klučka* bol nevhodný a neskôr sa nahradil termínom *slučka*. Podľa spôsobu tvorenia na stroji sú dnes názvy *otvorená slučka* (čes. *klička*) a *zatvorená slučka* (čes. *smyčka*). Termín *valec* (zariadenie, na ktoré sa navíja osnova alebo úplet) sa prevzal z českého *osnovní (osnovný) váł* a *zbožový váł* bez zmeny. Teraz sa používa v zhode s tkáčskou terminológiou pomenovanie *osnovný návoj* a obdobne *pletenínový návoj*.

Čeština vplývala na slovenskú pletiaršku terminológiu tak silno, že sa niekedy zmenil i rod podstatných mien. Vázobný postup, ktorým sa docieli uľahčené oddeľovanie jednotlivých kusov pletenín, nazýva sa česky *odparovací řada*, čo sa do slovenčiny prevzalo ako „odparovacia rada“. Až v ostatnom čase sa používa pomenovanie *párateľný rad*, slangove *odparovačka*. V iných prípadoch, kde sa v češtine vyskytuje slovo *řada* (napr. *řada jehel, řada platin*), je v slovenčine substantívum *rad* v mužskom rode (*rad ihiel, rad platin*). Pri pomenovaní očiek radených v pletenine vedľa seba je v obidvoch jazykoch zhoda v rode určených substantív (*řádek oček — riadok očiek*).

Už sme uviedli príklady na nevhodnú mechanickú úpravu českých slov, pri ktorých šlo o iný význam v češtine ako v slovenčine (*zbožie, zbožový váł*). K tomu treba dodať, že niekedy sa preberali české termíny i v takých prípadoch, kde ich možno nahradiť slovenskými slovami. Pri výrobe výplnkových pletenín vyskytuje sa v češtine výraz *kartáčové kolečko*. V slovenčine sa istý čas používal v podobe „kartáčové koliesko“, hoci máme spisovný výraz *kefa*. Náležitý termín je *kefové koliesko*. V oblasti vzorovania pri výrobe záťažných obojličných vzorových pletenín sa v češtine používal názov *copánkové vzory*. Dnes sa v slovenčine volajú tieto vzory vrkočové, lebo proti českému

slovu *copánky* máme slovenské slovo *vrkoče*. Roztok pri úprave pletenín označoval sa najprv českým výrazom *lázeň*, až neskôr sa začal používať slovenský termín *kúpeľ*. Pracovník, ktorý farbí úplety, nazýval sa „barviar“ namiesto správneho *farbiar*. Debny, do ktorých sa balili výrobky alebo priadza, donedávna sa nazývali *bednami* miesto *debny* a *pod*.

Okrem spomínaných slov vyskytli sa pri preberaní termínov z češtiny aj také výrazy, ktoré nebolo možné upraviť do slovenskej hláskoslovnej podoby, ani jednoducho preložiť: Pružina, ktorá pri obracaní saní napína niť na plochom pletiarском stroji, nazýva sa česky *hlídač nitě* alebo jednoducho *hlídač*. K českému výrazu *prohlídka* máme slovenský názov *prehliadka*, ale *hlídač* sa nedá upraviť do tvaru „hliadač“, tým menej do tvaru „hľadač“, lebo tu nejde o hľadanie, ale o pozorovanie, kontrolu. V češtine sa termínom *hlídač* označuje síce v danom prípade pracovný nástroj, ale bežne znamená toto slovo osobu vykonávajúcu činnosť, napríklad *noční hlídač*. Tento termín nemožno prekladať do slovenčiny činiteľským podstatným menom *strážca* alebo *strážnik*, pretože týmito podstatnými menami sa v slovenčine pomenúvajú len osoby. Zvolili sa priliehavé názvy *napínač* a *pružina*, ktoré však nemajú takú jednoznačnosť a presnosť ako české termíny. V poslednom čase sa začal pre pomenovanie tejto pružiny používať termín *švihadlo*, pričom sa vychádza z činnosti (švihania), ktorú pružina pri práci po každom upletenom riadku koná. Možno povedať, že nový termín lepšie vyhovuje z hľadiska jednoznačnosti, lebo pružín býva na strojoch viac, zatiaľ čo švihadlá sa používajú len na napínanie nití a nie na všetkých strojoch. Na mechanických strojoch mala pružina nielen úlohu napínať niť, ale i kontrolovať ju, takže český termín *hlídač* vystihoval jednu z týchto funkcií pružiny, t. j. napínanie nite. Termín *švihadlo* na prvý pohľad neobsahuje ani jeden zo znakov predchádzajúcich názvov, ale kto pozná mechanizmus napínania nite a zastavovania stroja, vie, že šviháním (t. j. činnosťou švihadla) sa dobre vystihne napínanie nite a zastavenie stroja, ak je švihadlo súčasne časťou kontrolného mechanizmu.

Vážnym problémom súčasnej slovenskej pletiarскеj terminológie je nájst priliehavý názov pre český termín *stávek*, ktorý sa doteraz slovensky nazýval *stávok*. Táto podoba vznikla hláskoslovnou úpravou českého slova *stávek*. *Stávok* je spoločný názov pre všetky pletiarске stroje, ktoré majú háčikové ihly. Všetky stroje, na ktorých sa dajú vyrábať pleteniny, nazývajú sa spoločným termínom *pletiarске stroje* a delia sa

podľa druhu vyrábaných pletení na záťažné a osnovné, podľa počtu ihlových lôžok na jednolôžkové a dvojlôžkové. Lenže záťažné i osnovné stroje, jednolôžkové i dvojlôžkové môžu mať háčikové alebo jazýčkové ihly a tu prichádza delenie na stávky a pletacie stroje. V poslednom čase sa však vyvinuli i vysoko-výkonné stroje s rúrkovými ihlami. Ako vidno, stroje v pletiarstve možno deliť z niekoľkých hľadísk. Delenie na stávky a pletacie stroje je len jedným z nich, ale treba hneď povedať, že ide o dôležité delenie.

Ak sa na túto otázku dívame z historického hľadiska, treba uviesť, že prvý pletiarsky stroj bol stroj s háčikovými ihlami (vznikol r. 1859). Keďže jazýčkovú ihlu vynašiel Angličan Townsend až r. 1858, všetky stroje, ktoré dovtedy pracovali, boli vlastne stávky. Patrilo sem niekoľko typov francúzskych stávkov, Pagetov stávkov, Cottonov stávkov, osnovné stávky a pôvodný ručný stávkov, ktorý bol neskôr zmechanizovaný.

Prvé pletiarске stroje mali háčikové ihly, preto sa pôvodne i tento odbor textilného priemyslu nazýval *stávkárstvo*. Prvé pletacie stroje, t. j. stroje s jazýčkovými ihlami, sa objavili po r. 1860. Až potom sa začalo hovoriť o pletiarstve. Nakoniec sa termín pletiarstvo stal spoločným pomenovaním pre pletiarstvo i stávkárstvo. V západných krajinách (i v Čechách), kde vznikli stroje i pletiarsky priemysel, sa tieto dva termíny odlišovali. České termíny *stávkárství* a *pletarství* majú pendanty v nemčine *Wirkerei und Strickerei*, v angličtine *knitting and hosiery* a vo francúzštine *bonneterie et tricotage*. Stroj s háčikovými ihlami sa nazýva česky *stávkárský stroj* i *stávek*, nemecky *Wirkmaschine* i *Stuhl*, anglicky *knitting frame*, *frame* i *loom* a francúzsky *machine de bonnetrie* i *métier*. Stroj s jazýčkovými ihlami sa volá česky *pletací stroj*, nemecky *Strickmaschine*, anglicky *knitting machine*, *knitter* a francúzsky *machine à tricoter*, *tricoteuse*. Podobne sa rozlišujú i činiteľské mená vo všetkých týchto jazykoch. Pletiar je česky *pletář*, nemecky *Stricker*, ale pletiar, ktorý pracuje na stávkoch, sa volá česky *pletář na stávku* (*stávkář*), nemecky *Wirker* atď. Nosnosť termínu *stávek* je v češtine doložená množstvom pomenovaní, ktorých je práve toľko ako názvov odvodených od slov *pletení*, *pletář*, napríklad *stávkárský závod*, *stávkové zboží*, *stávkové očko*, *stávkový rádek*, *stávkárský mistr* a pod. V Nemecku za- sa i na pletiarських školách sa rozlišuje špecializácia pletiar-ska a stávkárska. Na Slovensko sa dostalo strojové pletiar-stvo v čase, keď sa značne rozšírili pletiarске stroje s jazýčkovými ihlami. Vtedy sa už i v Čechách vytvorili paralelne

k stávkárskym názvom pletiarске názvy a s prevahou pletacích strojov začali prevládať. Tak sa pôvodné termíny objavili v staršom pomenovaní podnikov, napríklad *Trikota — stávkárske závody vo Vrbovom*. Aj pleteniny sa delili na pletený tovar a stávkový tovar a takéto nápisy bolo možno vidieť i na označení obchodov, kde sa predávali pletené výrobky. Dnes sa už všetky závody volajú pletiarске závody, a to bez ohľadu na stroje, ktoré sa pri výrobe používajú. Nie je potrebné rozdeľovať pleteniny na pletený a stávkový tovar, ako o tom správne píše V. Uhlár.³ Pri porovnaní dvoch pletení sa nedá zistiť, ktorá z nich bola vyrobená na stroji s háčikovými ihlami a ktorá na stroji s jazýčkovými ihlami, pravda, ak ide o rovnaké druhy pletení zhotovených za rovnakých výrobných podmienok, t. j. na strojoch rovnakej jemnosti, z materiálu rovnakej hrúbky atď. Vyskytujú sa síce určité druhy väzieb, ktoré sa obvyčajne zhotovujú len na niektorých typoch strojov, ale základom všetkých pletení sú očka, ktoré sú rovnaké vo všetkých pleteninách, preto úplne stačí termín *pletenina*, *pletený výrobok*.

Ostáva tu však otázka, ako pomenovať samotné stávky, lebo v poslednom čase sa objavil názor, že termín *stávok* by sa mal nahradiť termínom *krosienka*. V slovenskej pletiarскеj literatúre sa používal doteraz názov *stávok*, termín *krosienka* sa použil len na pomenovanie najstaršieho typu pletiarскеho stroja (ručné záťažné krosienka). Najnovšie sa nepoužíva ani jeden z týchto výrazov, ale siaha sa k viacslovným pomenovaniam, napr. *osnovný pletiarsky stroj s háčikovými ihlami*, *francúzsky okrúhly pletiarsky stroj s háčikovými ihlami* a pod. I keď sa vyslovil názor, že termín *stávok* treba nahradiť slovom *krosienka*, slovo *krosienka* sa nepoužíva. Myšlienka pomenovať stroj krosienkami vznikla analógiou podľa termínu *krosná* v tkáčstve, pričom sa poukazovalo na odvodenie českého pletiarскеho termínu *stávek* od tkáčskeho termínu *stav*. Tvrdilo sa, že stav na výrobu tkaniny je veľký stroj a stávok na výrobu pleteniny je menší stroj, pričom sa poukazovalo na rovnaký pracovný postup. Tento nesprávny názor treba opraviť v tom, že pracovný postup pri tkaní a pletení nie je vôbec rovnaký. Medzi tkaním a pletením je zásadný rozdiel v pracovnom postupe i v hotovej väzbe. Tkanina vzniká z dvoch sústav nití, pletenina len z jednej. Základom pletiarских stro-

³ V. Uhlár, *K niektorým otázkam slovenskej textilnej terminológie*, ČSTČ 1, 1962, 52.

jov sú ihly, tkáčske stroje ihly nemajú atď. Nemožno teda považovať pletiarsky stroj za malý tkáčsky stroj, lebo tu ide nie o kvantitatívny, ale o kvalitatívny rozdiel. Je pravda, že zo slovenského ľudového textilu poznáme termín *krosienka*, ba čo viac, o krosienkach sa hovorí v spojitosti s pletením. Na krosienkach (v podstate išlo o drevené rámy, a nie o stroje) sa tkalo, a nie plietlo. Termín *krosienka*, ktorým sa v ľudovom textile pomenúval nástroj na výrobu pásov, tkaníc a čepcov, bol v ľudovom textile správny preto, lebo tu ozať šlo o malé tkáčske krosná, na ktorých sa vyrábali z malej osnovy malé tkaniny atď. Pri hľadaní správneho odborného termínu sa nemožno opierať o ľudový názov *krosienka*, lebo krosienka neboli pletiarskym zariadením.

Vráťme sa ešte k českému termínu *stávek*, lebo pri úvahe o použití názvu *krosienka* sa vychádzalo z českej zdobeniny *stávek* (od podstatného mena *stav*). Tu je viac možností. Niektorí pracovníci Výskumného ústavu pletiarskeho v Brne sa odvolávajú na ľudovú etymológiu a sú toho názoru, že termín *stávek* nevznikol z podstatného mena *stav*, ale zo slovesa *stávkovať*. Anglickí pletiarí údajne patrili medzi proletariát s najhoršími sociálnymi podmienkami, často štrajkovali (česky *stávkovali*), a preto sa stroje označili ako stávky. Táto motívacia nie je hodnoverne doložená, dáva však podnet na zamyslenie, či sa aj termín *stávek* mohol odvodiť od slova *stav*. Krosná, česky *stav*, sa volajú nemecky *Webstuhl*, anglicky *loom*, francúzsky *métier*, zatiaľ čo pre pletiarsky stroj s háčikovými ihlami sú v týchto jazykoch viaceré názvy. Pritom slovo *Stuhl* sa využíva v nemčine nielen na pomenovanie tkáčskeho a pletiarskeho stroja (*Webstuhl*, *Stuhl*), ale i na pomenovanie moletovej stoličky (*Molletenstuhl*) a pod. Francúzske slovo *métier* označuje nielen tkáčske a pletiarske stroje, ale sa vyskytuje i v názvoch *métier* (*dopriadací stroj*), *métier continu à anneau* (*prstencový dopriadací stroj*), *métier à ré-tordre* (*zosúkavací stroj*), *métier à modeler* (*moletová stolička*), *métier à broderie plat* (*prístroj na plochý steh*) atď. Podobné príklady možno nájsť i v angličtine. Pritom proti českému termínu *stávek* sa používajú nielen termíny *Stuhl* (nem.), *métier* (franc.), ale aj termíny *Wirkmaschine* a *machine de bonneterie*. Z porovnania vidno, že v týchto jazykoch sa nepoužíva zdobenina od základného slova, ale ide o vytvorenie rôznych názvov pre mnohé textilné stroje, odvodených od jedného základného slova. Zaujímavé je tiež porovnať názvy činnosti. V nemčine sa tkanie nazýva *Weben*, pletenie *Stricken* a pletenie

na stávkú *Wirken*. Od slovesa *wirken* sa tvorili v nemčine i názvy pletiarских strojov (*Wirkmaschine*). Núka sa preto otázka, či sa v českej terminológii postupovalo pri tvorení názvu *stávek* od podstatného mena správne a či sa nemal tvoriť názov od slovesa.

Iste by bolo žiadúce hlbšie sa zamyslieť nad pôvodom slov v uvedených jazykoch, a tak hodnotiť i slovenské termíny *stávok*, *krosienka*, lebo viacslovné pomenovania niektorých strojov nezodpovedajú praktickým požiadavkám.

V praxi má delenie strojov podľa použitých ihliel svoje opodstatnenie. Na všetkých pletiarских strojoch sa tvoria očká, výsledok pletenia je teda rovnaký, avšak pri tvorení očiek sú určité rozdiely. Porovnajme niekoľko spôsobov vypracovania riadkov na rôznych strojoch. Na záťažnom stroji s háčikovými ihlami, napríklad na francúzskom stroji (stávkú), sú pri vypracovaní riadka tieto fázy: kladenie nite, zaťahovanie slučiek, predťahovanie slučiek, lisovanie ihliel, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a uzavieranie nového riadka. Na osnovnom stroji s háčikovými ihlami (stávkú) sú tieto fázy: kladenie nite, predťahovanie slučiek, lisovanie ihliel, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a uzavieranie nového riadka. Z porovnania obidvoch postupov vidno, že práca je tu rovnaká okrem zaťahovania, ktoré sa na osnovných strojoch rieši pri odhadzovaní. Pri vypracovaní riadka na strojoch s jazýčkovými ihlami (pletacie stroje) je pracovný postup iný. Na plochom pletacom stroji je takýto pracovný postup: zdvih ihly, uzavieranie starého riadka, kladenie nite, nanášanie starých očiek, odhadzovanie starých očiek a zaťahovanie nových očiek. Na osnovnom rašlovom stroji, ktorý má jazýčkové ihly, nasledujú jednotlivé fázy v tomto poradí: zdvih ihly, uzavieranie starého riadka, kladenie nite, nanášanie starých očiek a odhadzovanie starých očiek. Porovnaním obidvoch pracovných postupov možno opäť zistiť zhodu pri vypracovaní riadka na strojoch s jazýčkovými ihlami okrem zaťahovania, ktoré je na rašli spojené opäť s odhadzovaním. Keď však porovnáme pracovný postup tvorenia očiek na strojoch s jazýčkovými ihlami s pracovným postupom tvorenia očiek na strojoch s háčikovými ihlami, zistíme, že tu ide o niekoľko rozdielov. Okrem iného poradia pracovných fáz, ktoré vyplýva z použitia ihliel rôzneho tvaru, podstatný rozdiel je v tom, že na jazýčkových ihlách sa neuskutočňuje predťahovanie a lisovanie. Stroje s jazýčkovými ihlami nemajú lis, ktorý je na strojoch s háčikovými ihlami základnou časťou stroja.

Termíny *stávok* a *pletací stroj* znamenajú tak pre každého pletiaru pojmy, ktoré súvisia s predstavou rôznych ihiel, rôznych pracovných postupov pri tvorení očiek, rozdielnej konštrukcie strojov atď.

Súčasná situácia s termínmi *stávok* — *krosienka* dá sa vyjadriť konštatovaním, že termín *stávok* sa zavrhuje a termín *krosienka* sa neujal. Pracovníci v závodoch používajú starý termín i slová z neho odvodené (*stávkáreň* — označenie dielne v rámci jedného závodu, *stávková ihla* a podobne). V odbornej literatúre, kde sa obišli obidva termíny, používajú sa viacslovné názvy, s ktorými sa tiež nemožno uspokojiť. Napríklad pre francúzsky stávkok máme teraz pomenovanie francúzsky okrúhly pletiarsky stroj s háčikovými ihlami.

Termín *stávok* má zatiaľ výhodu v tom, že je nosný, jednoznačný a presný a jeho ustálenosť sa traduje od vzniku strojového pletiarstva na Slovensku. Je spoločný pre Čechov a Slovákov a ťažkosti s jeho nahradením sú i pri prekladaní cudzojazyčnej pletiarскеj literatúry. Vo vyučovaní na odborných pletiarских školách umožňuje ľahkú orientáciu žiakov pri rozdelení pletiarских strojov a opise ich funkcií. Na druhej strane je to predsa len pletiarsky stroj, na ktorom sa pletie, a nie stávkuje.

Táto otázka je skomplikovaná ešte vynálezom rúrkovej ihly, s čím súvisí konštrukcia nových strojov. Tradičným delením strojov na stávky a pletacie stroje nezahrnujú sa stroje s rúrkovými ihlami do žiadnej skupiny. S týmito strojmi sa bude musieť vážne počítať, lebo sú vysokovýkonné, takže majú v budúcnosti sľubné uplatnenie. I československý prepletací stroj Arachné má rúrkové ihly. (Nazýva sa prepletací stroj Arachné alebo jednoducho Arachné.) Iné osnovné stroje tohto druhu sa však označujú ako stávky, napríklad stávkok FNF (najvýkonnejší pletiarsky stroj), i keď stroj nemá háčikové, ale rúrkové ihly.

Vzhľadom na všetky tieto okolnosti mali by sa novšie pletiarске stroje nazývať podľa typov (Arachné, FNF, Vanit a pod.) a tie stroje, pre ktoré sú v odbornej literatúre viacslovné názvy, mohli by sa volať jednoduchšie, lebo pri viacslovných pomenovaniach zhodný prívlastok dostatočne určuje, o aký stroj ide. V súčasnosti nemáme v pletiarском priemysle francúzsky stávkok (francúzsky pletiarsky stroj s háčikovými ihlami) i francúzsky pletací stroj, ani kotónový stávkok a kotónový pletací stroj, ale len stroje s háčikovými ihlami. Tieto stroje by sa mohli nazývať *francúzsky stroj*, *kotónový stroj*,

anglický stroj a podobne. V oblasti osnovných strojov, kde delíme stroje na stávky a raše, stačil by termín *osnovný stroj a rašeľ*.

Týmto spôsobom by sa vyriešilo pomenovanie konkrétnych druhov strojov, zatiaľ čo termín *stávok* by ostal diskutabilný. Takto sa postupuje i pri názvoch strojov v ruštine, kde sú pre pomenovanie strojov termíny *mašina, stanok*. V ruštine sa názvy pletiarских strojov nerozlišujú podľa ihiel. Ekvivalencom termínu *anglický stávok* je v ruštine *английский вязальный станок*, pre *koníčkový stávok* sa v ruštine používa pomenovanie *копчиковый станок*, ale *kotónový stávok* sa nazýva *котонная машина* a *francúzsky stávok* — *maleznaia mašina*. Podobne sa termín *mašina* používa v ruštine i pri názvoch strojov s jazýčkovými ihlami. Pletací stroj sa nazýva *вязальная машина*, okrúhly pančuchový stroj *круглоулочная машина* a všeobecný termín *pletiarsky stroj* sa vyjadruje v ruštine názvom *трикотажная машина*.

Po dôkladnom uvážení vyrieši sa iste i tento terminologický problém a nájde sa vhodné pomenovanie pre jednotlivé druhy pletiarских strojov i v slovenčine.

V strojovom pletiarstve sú rôzne časti strojov, ktoré sa začali v poslednom čase nazývať rôzne, ako to vidno z porovnania viacerých publikácií vydaných v slovenčine. Pre mechanizmus, ktorým sa kladie niť na ihly, ustálilo sa v minulosti pomenovanie *vodič nite*. V učebnici Vázby pletenín pre I. ročník stredných priemyselných škôl textilných sa uvádza výraz *vo-didlo*, ktorý je v tomto prípade nevhodný. Príponu *-dlo* majú v slovenčine podstatné mená označujúce nástroj, napríklad *pí-sadlo, strúhadlo, tahadlo* a iné. V našom prípade vodič nie je jednoduchý nástroj, pozostáva z viacerých častí a na plochom pletiarskom stroji patrí k základným mechanizmom stroja. Skladá sa z troch častí: z orieška, ramena a z vodičových saní. Prípona *-č* sa považuje v dnešnom jazyku za produktívnu a tvoria sa ňou nielen názvy nástrojov (*skrutkovač, ladič, vypí-nač*), ale aj názvy prostriedkov. Sem patrí i podstatné meno *vodič*⁴ ako názov prostriedku na kladenie nití v pletiarstve. Ak uvážime, že vodič, ktorý nie je jednoduchým nástrojom, má produktívnu príponu *-č*, a prihliadneme na ustálenosť termínu v pletiarstve, dôjdeme k záveru, že tento názov ne-treba nahrádzať slovom *vodidlo*.

Veľa nepresností spôsobil i názov zatahovač, ktorým sa má

⁴ J. Horecký, *Slovotvorná sústava slovenčiny*, Bratislava 1959, 121.

nahradiť termín *sťahovač*.⁵ Tento termín slúži na pomenovanie základnej časti zámkov pletacích strojov, ktorá sťahuje ihly zhora dole. Názov je utvorený od nedokonavého slovesa *sťahovať* produktívnou príponou -č. Pri tvorení nového termínu *zťahovač* sa vychádzalo z nedokonavého slovesa *zťahovať* a podstatné meno sa utvorilo tou istou produktívnou príponou -č. Z gramatického hľadiska sú tvorené obidva termíny rovnako. Ich správnosť možno preto lepšie posudzovať z funkčného hľadiska, t. j. podľa činnosti, ktorú súčiastka vykonáva.

Zámky plochého pletacieho stroja sa skladajú z troch oceľových platničiek, a to z jedného zdvíhača a z dvoch sťahovačov. Platnička, ktorá ihly zdvíha, nazýva sa *zdvíhač*. Platničky, ktoré ihly sťahujú, majú sa preto nazývať *sťahovače*, ako to vyplýva z funkcie príslušnej platničky. Pri takomto pomenovaní zámkov možno hovoriť o významovej priezračnosti termínov. Termín *sťahovač* je u nás ustálený od začiatku strojového pletiarstva. Daná súčiastka sa ním označuje presne a jednoznačne. Ak nahradíme tento termín názvom *zťahovač*, vnesieme do opisu základnej funkcie sťahovača nejasnosť. Takto nesprávne sa postupovalo pri preklade českej učebnice Technológia pletiarstva I, kde sa všetky činnosti, pri ktorých šli ihly zhora dole, pomenovali zťahovaním namiesto správneho výrazu *sťahovanie* a podobne termín *sťahovač* sa všade nahradil názvom *zťahovač*. Zámky sa opisujú v tejto učebnici takto: „Zámky dávajú ihlám pohyb. V podstate sú to oceľové platničky trojuholníkového tvaru. Podľa svojej funkcie sa aj nazývajú; zámok, ktorý zdvíha ihly, nazýva sa zdvíhač, zámok, ktorý zťahuje ihly, nazýva sa zťahovač.“⁶ Z uvedenej formulácie sa dá usúdiť, že koniec tejto vety má vyjadrovať opak zdvíhania, t. j. sťahovanie. Z toho potom vyplýva termín *sťahovač*. Tu vzniká otázka, prečo sa začal používať názov *zťahovač* oproti pôvodnému termínu *sťahovač*.

Pri tvorení riadka klesajú ihly dole a z podávanej nite si vytahujú potrebnú dĺžku na vypracovanie očiek. Činnosť, pri ktorej si ihly vytahujú niť, nazýva sa zťahovaním. Klesanie ihliel spôsobujú sťahovače, prostredníctvom ktorých ihly zťah-

⁵ SVTL v Bratislave vydalo v r. 1962–63 štyri základné učebnice pre stredné priemyselné školy textilné – pletiarsky odbor. Ide o publikácie *Technológia pletiarstva I, II* a *Väzby pletenín I, II*. V učebnici *Väzby pletenín I* sa používajú obidva termíny, v II. diele termín *sťahovač*, v *Technológii I, II* termín *zťahovač*.

⁶ J. Matásek, *Technológia pletiarstva I*, Bratislava 1962, 189.

hujú očká. Z opisu tejto činnosti vidno, že zaťahovanie nite čiže formovanie nite do tvaru očiek, vykonávajú ihly, a nie sťahovače. Sťahovače však nútia ihly k tejto činnosti, lebo ich tlačia dole, sťahujú. Základná funkcia sťahovača je stiahnutie ihiel, a nie ich zatahnutie. Ihly sa nedajú formovať do tvaru slučiek, zaťahovať, lebo sú z oceľového drôtu. Formovať sa dá len niť, z ktorej vznikajú očká.

Ešte výraznejšie sa ukáže nesprávnosť tohto názvu, keď skúmame činnosť sťahovača pri vzorovaní, kde sa netvorí na ihlách očká. V takýchto prípadoch nedôjde k zaťahovaniu očiek, ale len k sťahovaniu ihiel alebo ihlových pier. Tu názov *zaha- hovač* nemá ozaj opodstatnenie. Za príklad môže slúžiť vzoro- vanie pri výrobe plyšu, žakarových nopových vzorov ap. Poznáme žakarový stroj československej konštrukcie, na ktorom je žakarový zámok so samostatným zámkom pre ihlové perá. Ihlové perá sa ovládajú zdvíhačom a sťahovačom, posúvajú ihly do pracovnej polohy, ale s nitou vôbec neprichádzajú do styku. Keďže nezatahujú očká, nemôžu byť ovládané zaha- vovačom, ale sťahovačom. Z príkladu vidno, že ak má byť termín na označenie súčiastky, ktorá sťahuje ihly, jednoznačný, pres- ný a významovo priezračný, treba túto súčiastku pomenovať názvom *sťahovač*. Český termín je tiež *stahovač*, nie *zatahovač*.

Na pletiarских strojoch je rad mechanizmov, ktoré umož- ňujú zamieňať jeden vzorovací prostriedok za druhý tak, že po určitom čase sa vystriedajú opäť navzájom obidva pro- striedky v činnosti. Takéto mechanizmy nazývame dvojslov- ným pomenovaním *zámenné mechanizmy*. V odbornej literatúre sa stretávame i s názvom *výmenné mechanizmy*.

Sloveso *zamieňať* sa tu chápe ako činnosť, ktorá sa opakuje. Napríklad pri výrobe žakarových vzorov zamieňame vodiče tak, že v prvom riadku pracuje prvý vodič, v druhom druhý a v treťom tretí vodič. Vo štvrtom riadku opäť začne pracovať prvý vodič, ktorý sme zamenili za tretí atď. Keby sme túto činnosť pomenovali *výmenná činnosť*, znamenalo by to, že vzor- ovací prostriedok sa vyradí z činnosti bez možnosti opätov- ného zaradenia do práce. Poznáme i výmenu, napríklad vý- menu poškodenej ihly. V tomto prípade chybnú ihlu vymeníme za dobrú a poškodená ihla sa už do stroja nedostane.

Pletiarstvo je najmladší odbor textilného priemyslu a ple- tiarska terminológia je u nás na začiatku svojho vývinu. Pri tvorení nových termínov treba dbať na to, aby boli správne z jazykového i terminologického hľadiska.

Z P R Á V Y A P O S U D K Y

LATINSKÁ TERMINOLÓGIA V PRÍRODNÝCH VEDÁCH

Cl. F. Werner v článku *Die Fachausdrücke in den Naturwissenschaften und der Medizin als fachliches und sprachliches Problem* (Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, 12. Jahrgang, 1963) píše o jazykovedných zásadách pre tvorbu latinských názvov v prírodných vedách.

Predovšetkým zdôrazňuje, že klasickí filológovia často nepočítajú do oblasti svojho výskumu prírodovedcké a lekárske termíny gréckeho a latinského pôvodu. Tzv. „kuchynskú latinčinu“ botanikov a zoológov podceňujú, ba označujú ju za „grécizované esperanto“ (napr. Dornseiff 1950) a tvrdia, že terminológia a nomenklatúra prírodovedeckých a lekárskejších odborov nemôžu byť predmetom ich výskumu.

Aj mnohí odborníci v zoologickej a botanickej taxonómii podceňujú starostlivosť o jazykovú čistotu a správnosť a vzťah medzi vecou a označením chápu len formálne. Je však potrebné odborné termíny a názvy skúmať i v jazykovede. Je jasné, že spôsob označovania závisí od povahy označovaných predmetov. Diferencovanosťou a špecializáciou jednotlivých odborov sa vytvorili aj rôzne terminologické zvyklosti. Ale odďaľovanie sa v jednotlivých odboroch nie je správne, naopak, je potrebné, aby sa zjednocovali názvy pre rovnaké veci, napr. vnútorné orgány zvierat v zoológii a v anatómii človeka.

V článku sa hovorí najmä o zvláštnostiach zoologickej a botanickej nomenklatúry. Pôvodne stačil na označenie zvierat alebo rastlín jednoslovný názov (napr. *apis*, *canis*, *leo*, *acer*, *tilia*, *viola*). Neskôr sa však ukázalo, že je potrebné rozlíšiť jednotlivé druhy, preto sa prišlo k vytváraniu viacslovných názvov, ktoré by jednotlivé druhy od seba odlišili. Už v 18. stor. Linné vytvoril nomenklatúru tak, že k pôvodnému názvu pridal druhový znak. Jednotlivé rody vytvoril v zoológii pomocou sufixu *-idae* a v botanike *-aceae*. Názvy zvierat aj rastlín vytvárali jednotliví autori samostatne, a tak sa stalo, že mnohé z nich označovali tú istú rastlinu alebo zviera, alebo opačne, vznikol rovnaký názov pre rôzne rastliny alebo zvieratá. Mnohí bádatelia sa usilovali nomenklatúru zjednotiť na viacerých kongresoch (Paríž 1889, Moskva 1892, Berlín 1905), ba dokonca koncom 19. a začiatkom 20. stor. ozývali sa hlasy po vytvorení nomenklatúry v spoločnom jazyku (esperanto, ido).

Pretože nomenklatúra stojí v službách taxonómie, malo by stačiť, aby sa upravila mezinárodná platnosť názvov a ich použitie pri nových popisoch a zmenách čeladi. Nomenklatorické pravidlá majú určité predpisy

a odporúčania o jazykovom charaktere pri vytváraní nových názvov. Na jednej strane sa usilujú zachovať latinskú jazykovú formu, na druhej strane zapierajú tradíciu s odôvodnením, že len nezávislý názov môže splniť cieľ „dorozumievacieho prostriedku“. Jazykové chyby vzniknuté v minulosti nedali sa ľahko odstrániť. Bolo by veľmi potrebné, aby odborníci povinne odôvodňovali výber a tvorbu nových názvov. Pretože pravidlá túto požiadavku nekladú ako povinnosť, len ako dobrú radu, ešte stále sa tvoria a publikujú jazykovo nesprávne a nevhodné názvy.

Materiál, z ktorého sa tvoria termíny, je rôzneho pôvodu a v rôznych jazykoch. Veľkú úlohu zohrávajú aj mená osôb, hlavne vedcov z príslušných odborov. Slúžia napr. na pomenovanie fyzikálnych jednotiek (*ampér, volt, watt*), minerálov (*dolomit, agricolit*), v biológii názvy rastlín (*darwínia, lamarckia, forsythia*). Takto je v názve jasne viditeľná súvislosť s tým, podľa čoho je utvorený. Mnohí odborníci použili mená svojich blízkych na označenie druhových názvov rastlín, zvierat podľa medzinárodne platných pravidiel musia tieto názvy zostať v nomenklatúre ako všeobecne platné. V mnohých prípadoch však môže dôjsť k nedorozumeniu, ak odborník nepozná pôvod názvu (napr. *Bunonemu tuerkorum* je pomenovaná podľa pána Túrka, nie — ako by sa mnohí domnievali — podľa pôvodu z Turecka).

Aby sa vyhlo rôznym chybám pri tvorbe nomenklatúr, je potrebný názor a spolupráca všetkých vedcov všetkých odborov. Názor a spolupráca neznamena len zachovávanie nomenklatorických predpisov, ale vyžaduje jazykovú tvorbu najmenej v rozsahu, ktorý je zahrnutý v celej terminológii. Ukazuje sa potreba, ba kladie sa požiadavka, aby sa všetci vedci vyjadrovali jasne, jednoznačne a zrozumiteľne. Preto sa vyvíja úsilie o vytvorenie jednoznačnej, stálej a medzinárodne platnej terminológie. Pravda, táto jednoznačnosť a s ňou aj použitie pomenovaní závisí od stupňa poznania. Najľahšie ju možno dosiahnuť v anorganických vedách a v organických vedách sa dá najlepšie aplikovať pri tých objektoch, ktoré sa názvami dajú pomenovať, napr. orgány, znaky, druhy, rody. Nomenklatúra zoológie a botaniky nie je výnimkou, ale iba čiastkovou oblasťou terminológie v službe taxonómie (systému).

Terminológie prírodných vied a lekárskeho odborov sa v priebehu času rozdelili a diferencovali na jednotlivé disciplíny. Dlhú dobu sa používala len latinčina ako reč vedcov, postupne sa začali používať aj národné jazyky, ktoré museli prevziať v mnohých prípadoch názvy z latinčiny, pretože nemali vo svojom národnom jazyku potrebný ekvivalent. Dokiaľ sa nedorozumievame pomocou formuliek a čísiel, ale pomocou slov, sme viazaní viac alebo menej formou a obsahom slov. Nezadržiteľný pokrok vedy však vyžaduje, aby sa odborné názvy prispôbili predmetom a aby sa účelne normovali.

Vedecká terminológia v prírodných vedách nie je klasická latinčina,

ani novodobá latinčina, nie je ani s gréčtinou alebo iným antickým jazykovým systémom identická. Má svoju osobitnú kvalitu a vlastné pravidlá tvorenia. Terminológia je ako jazykový systém aj predmetom vedeckého výskumu. Praktická cena terminológie ako náuky o odborných výrazoch by bola ďalehosiahla. Vedecké vysvetlenie odborných výrazov môže predovšetkým prehĺbiť a uľahčiť štúdium na školách, lebo slovom možno vec urobiť pochopiteľnejšou. Je známe, že mnohé cudzie slová pochádzajúce z latinčiny, gréčtiny a moderných jazykov našli súčasne s vedou a technikou cestu do jazykov iných národov.

Celok prírodovedných odborných názvov je zviazaný súvislosťou vecí a spoločným jazykovým základom (latinčina a gréčtina). V anatómii, botanike a zoológii vznikli v dôsledku zvyšujúcej sa diferenciacie názvov spojenia slov, ktoré boli veľmi opisné. Ich nahradenie kratšími názvami bol problém, ktorý sa riešil rôzne. Kým anatómia dobre zladila jazykovú tradíciu a praktický účel, zatiaľ o botanike a zoológii sa myslelo, že nie je možné zjednotiť zdedenú grécko-latinckú slovnú zásobu s medzinárodnou stabilizáciou názvov. Podľa tejto jednostrannej tézy vytvárali mnohí autori nezmyselné názvy, ktoré veľmi škodili praxi. Dôkladná analýza odborných názvov bude mať za úlohu rešpektovať antický jazykový poklad aj jeho historické zmeny a všimnúť si dnešný stav terminológií ako osobitnú kvalitu.

G. Tanušková

JAROSLAV NEČAS – MILOSLAV KOPECKÝ, *SLOVENSKO-ČESKÝ A ČESKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK ROZDÍLNÝCH VÝRAZŮ*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1964, 514 str.

Na celoštátnej porade československých lexikografov, ktorá sa konala v dňoch 13.–16. októbra 1959, sa konštatovalo, že za celého trvania prvej republiky, ba vlastne dodnes nebol napísaný solídny česko-slovenský a slovensko-český slovník. (Pozri *Lexikografický sborník*, Bratislava 1961, s. 8.) Vyšli síce niektoré menšie slovníky, ale ani jeden z nich nezodpovedá dnešným potrebám a ani jeden z nich nie je spracovaný podľa zásad modernej lexikografie. (Porov. Fr. Frýdecký – P. Kompíš, *Příruční slovník česko-slovenský a slovensko-český*, 1919. – J. Kubín, *Slovník česko-slovenský*, Praha 1920. – P. Tvrđý, *Československý diferenciální slovník*, Trnava 1922. – K. a M. Kálal, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*, Banská Bystrica 1923.) Túto citeľnú medzeru sa snaží zaplniť nový *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*. Autori Slovníka si postavili za cieľ oboznámiť českého čitateľa s dnešným stavom spisovnej slovenčiny aspoň v krátkom, v istom zmysle výberovom slovníku.

Výber slov je daný vlastne už názvom slovníka a je vcelku dobrý. Autori vhodne vynechali cudzie slová, ktoré sú zhodné v slovenčine i v češtine, slová zastarané, archaické, zriedkavé a úzko nárečové. Kladne treba hodnotiť skutočnosť, že autori uvádzajú pomerne hojný počet expresívnych slov, pretože práve v oblasti expresív sú značné lexikálne rozdiely medzi slovenčinou a češtinou. Pri výbere slov sa autori osobitne zamerali na slová rovnakého alebo podobného hláskového zloženia, ale rozdielneho významu (*chudý* – *hubený*) a na slová, ktoré sa v druhom jazyku vôbec nevyskytujú (*řava* – *velbloud*, *koště* – *metla*, *necky* – *koryto* ap.). Tu však nie je jasné, prečo sa také slová, ktoré sa v druhom jazyku nevyskytujú, neuvádzajú dôsledne v oboch častiach slovníka, teda i v časti slovensko-českej i v časti česko-slovenskej. Napríklad dvojice *necky* – *koryto*, *krůta* – *morka* sa uvádzajú v oboch častiach, kým dvojice *koště* – *metla*, *kročej* – *kročaj* len v časti česko-slovenskej. V slovensko-českej časti sa síce nachádza heslo *metál* (2. p. mn. č. od *metla*), ale heslo *metla* už nie. Pokladáme to za značnú nedôslednosť. Okrem toho 2. p. mn. č. od slova *metla* je i *metiel*, avšak tento tvar sa už neuvádza. Podobných prípadov je v slovníku viacej. Za zbytočné pokladáme uvádzať v takomto slovníku úzko nárečové slová, napr. *doprávať sa* (= *damlouvat se*). Na druhej strane nám zase mnohé slová v slovníku chýbajú. Uvedieme len niektoré prípady: *nezbytný* – *nevyhnutný*; *vést si* – *počínať si*; české *klepat* znamená po slovensky i *klebetiť* ap. Chýbajú nám tiež niektoré slovenské slová, ktoré v češtine nejestujú, napr.: *burčiak*, *halušky*, *kopný* ap. Takéto slová mali autori slovníka zachytiť a pretože nemajú v češtine príslušné ekvivalenty, mali ich vyložiť, ako to urobili napr. pri heslách *lokša*, *geleta*, *putera* ap. V slovníku sa vyskytujú i niektoré zjavné chyby; slovo „opravňa“ je nesprávne, správne je *opravovňa*; *bielizeň* nie je len „bílé prádlo“ ale „prádlo“ vôbec; *batár* nie je „bryčka“, ale staromódny krytý koč; pri hesle *hólňny* sa uvádza „od hoľa“, ale heslo *hoľa* v slovníku nenachádzame; uvádzajú sa slová *bárčo*, *bársčo*, ale už chýbajú slová *bárkto*, *bárskto*.

V obmedzenej miere obsahuje slovník aj odborné slová, najmä z oblasti prírodných a technických vied. V tomto smere nám v slovníku chýbajú najmä odborné názvy zo zoológie a botaniky. Ide hlavne o presné určenie, ktoré zoologické a botanické názvy sú terminologicky ustálené a ktoré sú z ľudovej reči, prípadne z nárečí.

V slovníku sa vôbec nehniezduje. Nepokladáme túto skutočnosť za nedostatok alebo chybu, ale predsa sa nazdávame, že pre istú úsporu miesta by bolo mierne hniezdovanie vhodné. Bolo by napríklad užitočné hniezdovať vzťahové prídavné mená na *-ový* k príslušným podstatným menám, napr. *baza* – *bazový*, *bielizeň* – *bielizňový* ap.

Gramatické údaje pokladáme za dostačujúce. Pri slovenských podstatných menách sa uvádza koncovka druhého pádu jednotného čísla a pri

českých podstatných menách sa uvádza koncovka druhého pádu množného čísla. Okrem toho sa pri slovenských podstatných menách uvádzajú tie koncovky, kde sa slovenčina líši od češtiny. Ide napr. o koncovku 6. pádu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu, o koncovku 1. pádu množného čísla podstatných mien mužského rodu, o koncovku 2. pádu množného čísla podstatných mien ženského rodu ap. Pri prídavných menách vzoru *pekný* sa uvádza iba tvar mužského rodu, ale pri prídavných menách vzoru *cudzí* všetky tri rody. Pri slovesách sa uvádza 3. osoba jednotného a 3. osoba množného čísla, v istých prípadoch i rozkazovací spôsob a prídavné minulé trpné a pri slovesách vzoru *padnúť* i tvar minulého času. Slovesná väzba sa spravidla uvádza v tých prípadoch, kde sa v oboch jazykoch líši. Domnievame sa, že by bolo potrebné uvádzať pri slovesách i slovesný vid.

V zozname skratiek síce nachodíme značky pre štylisticky zafarbené slová, ako *hovor.*, *kniž.*, *zastar.* ap., zdá sa nám však, že autori slovníka pomerne zriedka charakterizujú štylisticky zafarbené slová. Pokladáme za správne, že expresívne slová sa vykladajú expresívnym ekvivalentom, napríklad *naťatý* = *vzatý*, *stříknutý*. V prípadoch, kde túto zásadu nemožno dodržať, treba heslo opatriť príslušnou štylistickou značkou, aby bolo zjavné, že nejde o neutrálne slovo. Napríklad slová typu *asentírka*, *bludáriť* treba rozhodne označiť štylistickou značkou *hovor.* Podobne potrebujú štylistické označenie i slová *bilag*, *bilagovať*, *denglavý* a mnohé iné. Pri štylistickom hodnotení slov mohli sa autori slovníka pridržať hodnotenia slov v Slovníku slovenského jazyka.

Naše kritické poznámky a pripomienky nemajú za cieľ znižovať hodnotu tohto slovníka. Chceli sme iba upozorniť na chyby a nedôslednosti, ktorých sa autori vo svojej práci dopustili. Sme presvedčení, že slovník i napriek istým nedostatkom splní cieľ, ktorý autori sledovali jeho vydaním.

Štefan Michalus

L. ŽITŇAN-D. POSPÍŠILOVÁ-J. HUŇÁK, ODBORNÝ SLOVNÍK VINOHRADNICKO-VINÁRSKY, Názvoslovný zpravodaj zemědělský 1962, č. 6-7, vydal Ústav vedeckotechnických informací MZLVH, Praha 1962.

Cieľom tohto šesťjazyčného slovníka (heslá sú v slovenčine, češtine, ruštine, francúzštine, nemčine a maďarčine) je „pomáhať vinohradníckym a vinárskym odborníkom pri štúdiu odbornej cudzojazyčnej literatúry“. Preto by nebolo správne posudzovať ho kritériami terminologických slovníkov. Jednako však treba túto nepochybne zásadnú a pre vinársku prax cennú pomocku hodnotiť aj z hľadiska lexikografického a z hľadiska koordinácie českej a slovenskej terminológie.

Z lexikografického hľadiska bolo treba predovšetkým uvážiť výber hesiel. Nezdá sa nám potrebné uvádzať napr. heslo *botanika*, ktoré sa vo všetkých jazykoch používaných v slovníku vyskytuje v rovnakej podobe (alebo tu zavážila skutočnosť, že v nemčine sa popri podobe *Botanik* používa aj *Pflanzenkunde* a v maďarčine popri *botanika* aj *növénnytán?*), ďalej napr. heslá *bór*, *tokajské pohorie*, *opatrenie na ochranu, rôzneho tvaru, nepohojené*. Osobitne treba uvážiť zaradenie takých spojení, v ktorých je podstatné meno v nepriamych pádoch. V recenzovanom slovníku sa napr. uvádzajú tieto spojenia v podobe: *kvasinkami ošetriť*, *brázdu vyorať*, *fľašku odzátokovať*, *pokusom podaný dôkaz*. Bolo by azda lepšie takéto spojenia uvádzať pod neurčitkom alebo slovesným podstatným menom (*ošetriť* – *ošetrenie kvasinkami*, *vyoranie brázdy*, *odzátkovanie fľašky* – toto heslo v slovníku aj je), príp. pod podstatným menom v nominatíve (*dôkaz podaný pokusom*). Podobne nepokladáme za odôvodnené teoreticky ani prakticky uvádzať predložkové spojenia typu *v plnom raste*, *na koloch*, *nad pôdou*, *na svahu* podľa predložiek. Pravda, keby sa takéto spojenia mali uvádzať pod substantívnymi heslami, bolo by treba uvažovať o vhodnej výstavbe i grafickej úprave hesla.

Z hľadiska koordinácie českej a slovenskej vinohradníckej terminológie, ba aj z hľadiska ustálenia terminológie v samej slovenčine a češtine slovník nepredstavuje dôkladnejší pokus o normalizáciu. Preto sa aj v úvode k slovníku výslovne konštatuje, že termíny sa uvádzajú tak, ako sa bežne používajú v odbornej literatúre. To znamená, že ide o materiál, ktorý bude dobrým podkladom pre ustáľovanie vinohradníckej a vinárskej terminológie a pre jej usústavenie.

Pri porovnávaní českej a slovenskej vinohradníckej a vinárskej terminológie podobne ako v iných odboroch budú rozdiely v niektorých základných termínoch, ktoré majú v našich jazykoch dlhú tradíciu. Známe sú napr. dvojice *burina* – *plevel*, *viníč* – *rěva*, *jarok* – *strouha*, *drevo* – *kmen*, *hrozno* – *víno*, *strapec* – *hrozen*, *rampáš* – *řezák*, *vodnár* – *druhák*. O zjednotení však bude možno uvažovať v mnohých novších, nedávno utvorených názvoch, napr. *čapík dvojočkový* – *čipek dvouoký* (vhodnejšie aj pre češtinu by azda bolo č. *dvouočkový*), *fermentácia* – *kvašení*, *choroba hubovitá* – *choroba houbová*, *kohútik sudový* – *kohoutek na sudě* i *kôš na lise* – *koš lisu*, *odkvitnutie* – *odkvět*, *pasterizátor* – *pasterizační přístroj*, *škrabadlo* – *škrabák*, *viníč vlastnokorenný* – *rěva pravokorenná*, *víno fľaškované* – *víno lahvové*, *zdvihač matolín* – *drtič matolín*. Veľmi nejednotne sa používajú v češtine i slovenčine cudzie slová, napr. *čeriaci přístroj* *centrifugální*, *separátor* – *odstředivka* na *víno*, *erosolovať* – *mlžiti*, *fytokaranténna služba* – *rostlinolékařská služba*, *kalcimeter* – *vápnoměr*, *kvasenie s maceráciou* – *kvašení na matolínách*, *kvasinky čisté* – *kvasinky kulturní*, *listová žilnatina* – *listová*

nervatura, fyloxéra – révokaz, *odstránenie dusíka* – *denitrifikace*, *špongiovitý* – *houbovitý*, *térovanie* – *deltování* (!).

V niektorých prípadoch sa ako ekvivalenty uvádzajú nie termíny, ale opisy. Táto opisnosť je veľmi nápadná práve preto, že v inom jazyku sa uvádza stručnejšia podoba. Napr. proti čes. termínu *čítepek zásobní* uvádza sa slovenský ekvivalent *čapík rezaný na jedno alebo dve očká*, proti slov. *jablčno-mliečna fermentácia* je čes. *biologické odbourávání kyseliny jablčné*, proti slov. *parazitárne choroby* je čes. *choroby způsobené parazity*, proti čes. *patové kořeny* je v slov. *korene spodné vyrastajúce z pätky sadenca*, proti slov. *odčervenenie sudov* je čes. *odstránění červené barvy ze sudů*, proti slov. *umelé šumivé víno* je čes. *šumivé víno sycené kysličníkem uhlíčitým*.

Inokedy sú rozdiely, zdá sa, iba náhodné. Napr. *dymovníčka* – *dýmovnice*, *kordón poschodový* – *kordón dvouposchodový*, *kvasnice* – *kvasniční kaly*, *pôda vymytá* – *půda vyplavená*, *rastlina korenistá* – *rostlina aromatická*, *ubúdanie* – *mizení*, *únik*, *suchý proces* – *suchá metoda*.

Práve takéto náhodné alebo menej odôvodnené rozdiely by mali byť podnetom pre sústavnú prácu na ustaľovaní a koordinovaní vinohradníckej a vinárskej terminológie.

Napokon treba upozorniť na niektoré zrejme nesprávnosti a chyby. V slovenskej časti sa napr. uvádza antocián, spr. *antocyán*; erosól, spr. *aerosól*; bod tavenia, spr. *bod topenia*; iónomenič, spr. *vymieňač* (nie vymeňovač) *iónov*; kys. maseľná, spr. *maslová*; viacúčelný prípravok, spr. *viacúčelový*; víno ľahkopitné, spr. *ľahko pitné*; kyselina tekavá, spr. *prchavá*; dusičňan, víňan, mliečňan, spr. *dusičnan*, *vinan*, *mliečnan*. Mnohé pravopisné, resp. tlačové chyby treba pripísať na vrub rozmnožujúceho podniku (napr. *adsorbčný*, *asbestový*, *herbicíd*, *hypertrofia*, *roztrásanie*, *zvinuť* – spr. *adsorpčný*, *azbestový*, *herbicíd*, *hypertrofia*, *roztriasanie*, *zvinuť*). V českej časti sa používajú tvary *analýsa*, *aerobiosa*, ale *oxydása*, *proteása*, *tylósa*.
Ján Horecký

J. MACKŮ – J. KREJČA, *ATLAS LIEČIVÝCH RASTLÍN*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1964, 466 strán, 39 Kčs.

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied vydalo žiadanú a potrebnú publikáciu, atlas liečivých rastlín. Dielo má rozšíriť znalosti o liečivých rastlinách v širšej verejnosti a na školách všetkých stupňov, podporiť zber a pestovanie liečivých rastlín a slúžiť pre informáciu aj vedeckým pracovníkom.

Vo všeobecnej časti (s. 11–45) nájde čitateľ základné pojmy z botanickej morfológie, základné poučenia o význame liečivých rastlín, o tech-

nike a organizácii ich zberu a pestovania a o rastlinnej sústave. Špeciálna časť (s. 47–453) obsahuje popisy a obrazy 203 liečivých rastlín, ktoré sú usporiadané podľa rastlinnej sústavy. V popise sú údaje o rastline, o zbere a pestovaní, o droge a o jej využití.

V záhlaví pri údajoch o každej rastline sú latinské, slovenské a české termíny a pri niektorých rastlinách aj ľudové názvy. Možno vysloviť poptovanie, že ľudových názvov nie je viac a že nie sú pri každej rastline. Bolo by bývalo možné aj presnejšie naznačiť, ktoré ľudové názvy sú slovenské a ktoré české.

V použitej terminológii sa vyskytli viaceré nedostatky. (Porovnávame so *Slovenskou botanicou nomenklatúrou*, SAV Bratislava 1954, a s *Kľúčom k úplné květeně ČSR* od J. Dostála, ČSAV Praha 1958, II. vyd. Skratky – N, D.) Menej ich je pri slovenských termínoch, viac pri termínoch českých. Medzi slovenskými sú nesprávne použité termíny *fialka trojfarebná* alebo *sirôtka* 102 (N *fialka trojfarebná roľná*), *malina červená*, *maliník* 142, *malina červená* 21 (N *ostružina malina*), ale v zozname je *ostružina malina* 463. Pri českých termínoch sa často uvádza aj iný názov, napr. *buřina srdečník*, *srdečník* 330, *heřmánek terčovitý*, *cizí* 386, *chebďi*, tiež *chebz* 372, *kociánek dvoudomý*, *kočičí tlapky* 406, *kozlík lékařský*, tiež *baldrían* 374, *lopuch plstnatý*, tiež *hořký lupen* 421, *mařinka vonná*, „*valdmajster*“ 368, *měrnice černá*, *šedivka černá* 326, *meruzalka černá* alebo *rybíz černý* 137, *pelyněk brotan*, *boží dřevec* 392, *pelyněk kozalec*, tiež *estragon* 394, *sléz lesní*, tiež *planý* 236, *sléz přehlížený* alebo *okrouhlostý* 238, *světlik lékařský*, *ambrožka* 348, alebo autor inak zmenil oficiálny názov, napr. *akát* 196 (D *trnovník akát*), *lnice obecná* alebo *květel* 350 (D *lnice květel*), *lílek potměchuť* 364 (D. *potměchuť*), *ostrožka* 76, *ostrožka*, *stračka poľní* (!) 77 (D *ostrožka stračka*), *pelyněk obecný* alebo *černobýl* 396 (D *pelyněk černobýl*), *violka trojfarebná* alebo *maceška* 102 (D *violka trojfarebná roľní*).

Prácu s atlasom by mal uľahčovať register – vecný zoznam (s. 457–466). V tejto publikácii však register nemôže splniť svoje poslanie. Neobsahuje ľudové názvy rastlín, neuvádza často názvy čeľadí, názvy liečivých látok a rastlín uvedených v texte, zo záhlavných názvov rastlín, ktoré obsahuje špeciálna časť, chýbajú všetky názvy (latinský, slovenský, český) rastlín *Adonis aestivalis* 70, *Anthyllis vulneraria* 194, *Robinia pseudoacacia* 196, latinské názvy *Arctostaphylos uva-ursi* 266, *Corydalis cava* 96, *Delphinium consolida* 76, *Foeniculum vulgare* 244, *Potentilla erecta* 146, *Primula officinalis* 262, *Rhamnus cathartica* 226, *Rhamnus frangula* 228, *Vinca minor* 280, slovenské názvy *betonika lekárska* 320, *brusnica pravá* 272, *kokorík mnohokvetý* 436, *kuklík potočný* 152, *kýchavica biela* 432, *tan úžitkový* 218, *levanduľa lekárska* 304, *ľubovník bodkovaný* 240, *ruman rímsky* 388, české názvy *celík zlatobýl* 410, *dymnivka dutá* 96, *jetel luční* 192, *kakost smrdutý* 214, *kopřiva dvoudomá* 124, *kostival* (!) *lé-*

kařský 288, maliník 142, měrnice černá 326, meruzalka černá 136, prha arnika 382, proskurník lékařský 232, proskurník topolovka 234, rmen římský 388. Zdá sa, že z českých názvov len hláskoslovne od slovenských odlišných sa mnohé neuvádzajú zámerné (takých je hodne), ale na druhej strane zoznam obsahuje názvy ako *levandule lékařská*, *merlík vonný*, *routa vonná*, *vřes obecný* a iné, ktoré sa od slovenských odlišujú minimálne.

V mnohých prípadoch register obsahuje názvy oproti názvom v texte pozmenené, napr. *borievka* 458 – *borievka obyčajná* 62, *brotan* 458 – *pelyněk brotan* 392, *brutnák obecný* 458 – *brutnák lékařský* 290, *Chrysanthemum tanacetum* 460 – *Chrysanthemum vulgare* 402, *konopice žlutá* 461 – *konopice bledožlutá* 334, *pískavice* 463 – *pískavice řecké seno* 182, *popenec obecný* 463 – *popenec břečtanovitý* 324, *potměchuř* 463 – *lilek potměchuř* 364, *srdečník* 465 – *buřina srdečník* 330, *vojnovka* 466 – *vojnovka belasá* 284, *vratič obyčajný* 466 – *vratič* 402, *žindava* 466 – *žindava európska* 258.

V registri sú aj názvy, ktorých v texte vôbec niet, napr. *ruža stolistá*, *ruža turecká*, desiatky názvov majú v registri uvedenú inú stranu, než na ktorej sa nachodia, napr. *brusnicovité* 272 (má byť 270), *brusinka* 292 (272), *lobelin* 381 (380), *Originum (!) vulgare* 216 (316) a i., pri názvoch *Anagallis arvensis*, *Lamium album* sa strana vôbec neudáva a na chybné abecedné poradie v registri by sa dali uviesť tiež desiatky príkladov.

Jazykových i pravopisných chýb je v texte knihy, ale najmä v registri neúmerne mnoho. Možno poukázať na nesprávnu štylizáciu, napr. *Výtrusové rastliny ďalej rozdeľujeme na kmeň stielkatých (Thalophyta)* 43, alebo *Semenné rastliny systematika rozdeľuje predovšetkým na kmeň nahosemenných, ktoré majú na okraji plodolistov nezakryté vajíčka (neskôr semená)* 44. Chyby sa vyskytujú rovnako v názvoch latinských, českých i slovenských, napr. *absithium* 390 (absinthium), *Aron* 449 (Arum), *Menta* 462 (Mentha), *Originum* 463 (Origanum), *oxycantha* 458 (oxycantha), *Sanquisorba* 464 (Sanguisorba); *árón* 448, 449, 457 (aron), *dřišťál* 83 (dřišťál), *jarný* 463 (jarní), *kostivál* 288, 289 (kostival), *poľní* 77, (poľní), *šťavel kyslý* 465 (šťavel kyselý), *trojfarebná* 466 (trojbarevná), *vidlička* 59 (vidlačka), *vlastovičník* 93, *vlašťovičník* 92, 466 (vlastovičník); *čvikotám* 62 (čvikotám), *hlochu* 132 (hlohu), *jednokličné* 460 (jednoklične), *kokořík* 436 (kokořík), *laštovičník* 461 (lastovičník), *lékařská* 464 (lekárska), *německý* 461 (nemecký), *okrouhlostá* 464 (okružlostá), *pluzgierka* 463 (pluzgierka), *pohanka* 119 (pohánka), *posied* 463 (posed), *šťavelová* 461 (šťavelová), *tatarská* 463 (tatárska), *zemežlč menšia* 276, 277, 466 (zemežlč menší).

Z Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied by sme čakali z každej stránky vyspelé dielo. Osemnásťtisíc výtlačkov tejto významnej publikácie značne poškodila nie dosť zodpovedná práca pri vydávaní.

Milan Majtán

L. THURZOVÁ — J. KRESÁNEK — Š. MAREČEK — K. MIKA, *MALÝ ATLAS LIEČIVÝCH RASTLÍN*, ilustrovali K. Svolinský a K. Hísek, Vydavateľstvo Osveta, 1963, 351 strán, 37 Kčs.

Milovníci prírody, zberatelia a pestovatelia liečivých rastlín dostali dobrú pomôcku, ktorá predstavuje akúsi „medicínu domesticu“ 20. storočia. Vo všeobecnej časti sú zhrnuté najdôležitejšie poznatky z rastlinnej systematiky a morfológie, doplnené latinsko-slovenským slovníčkom najčastejšie používaných výrazov. Potom autori poučujú používateľa o zbere, sušení, uskladňovaní, pestovaní a výkupe liečivých rastlín, o obsahových látkach v liečivých rastlinách a o spôsoboch ich upotrebenia vo farmaceutickom priemysle i v domácnosti. Druhú časť tvorí vlastný atlas s vyobrazeniami a komentármi, obsahujúcimi okrem oficiálneho slovenského a latinského termínu aj ľudové názvy rastliny, jej opis, výskyt, pestovanie, spôsob zberu a spracovania drogy. Po botanickej charakteristike nasledujú farmakologické údaje o droge, o jej obsahových látkach a účinku. Pri mnohých rastlinách sú ešte osobitné upozornenia, nebezpečie zámieny s inými druhmi alebo s podobnými rastlinami, upozornenia o jedovatosti ap. Táto časť obsahuje údaje o 150 liečivých rastlinách (120 aj s obrazmi), ktoré sú zaradené abecedne podľa slovenských oficiálnych názvov. Vhodne ju dopĺňajú vysvetlivky farmakologických termínov, porovnávacia tabuľka latinských, slovenských, českých, ruských, maďarských a nemeckých názvov liečivých rastlín, stručný index, v ktorom sa vysvetľujú ľudové a niektoré iné názvy, a abecedný zoznam slovenských názvov rastlín.

Autori využili bohatú literatúru, domácu i zahraničnú, aj časopisecké články, najmä o ľudovom liečení a o ľudových názvoch liečivých rastlín. Oficiálne slovenské názvy rastlín uvádzajú podľa *Slovenskej botanickej nomenklatúry* (SAV, Bratislava 1954), latinské (a české — v tabuľke) termíny podľa Dostálovoho *Kľúče k úplné květeně ČSR* (II. vyd., ČSAV, Praha 1958).

Malý atlas liečivých rastlín je výsledkom serióznej práce. Je to dobrá a prospešná publikácia.

Milan Majtán

NIKOLAJ NIKOLAJEVIČ DAVYDOV, *BOTANIČESKIJ SLOVAR RUSKO-ANGLIJSKO-NĚMECKO-FRANCUZSKO-LATINSKIJ*, Moskva 1962, 335 s., 1 r. 16 k., 11,60 Kčs.

V Hlavní redakci cizojazyčných vědeckotechnických slovníků připravil N. N. Davydov již druhé nezměněné vydání pětijazyčného botanického slovníku. Je to překladový terminologický slovník. Obsahuje nejen názvo-

I v súbornom vydaní uvádzajú sa okrem základných termínov aj paralelné termíny, ktoré sú spravidla skráteným variantom základného termínu, prípadne sú inak utvorené ako základný termín. V súvislosti s paralelnými termínmi preda len trochu prekvapuje ich pomerne častý výskyt a to, že sa pre jeden pojem pripúšťajú dva i tri termíny. Napr. v teoretickej elektrotechnike v kapitole Elektrické a magnetické reťazce a ich charakteristiky paralelný termín k základnému termínu *električeskoje soprotivlenije pri postojannom toke* je termín *električeskoje soprotivlenije* (skrátený variant) i *statičeskoje električeskoje soprotivlenije* (inak utvorený ako základný termín). Bolo by možné uviesť aj mnoho ďalších dokladov.

Je pozoruhodné, ako sa pri práci na tejto príručke striktne dodržiavala zásada systémovosti. Obzvlášť inštruktívnym príkladom sú termíny označujúce elektrické relé a mechanické relé. Všetky tieto termíny sú termíny s nezhodným prívlastkom vyjadreným genitívom (*rele toka, rele naprjaženija, rele urovňa* atď.). Z faktu, že v samostatne publikovaných zväzkoch sa pri týchto termínoch nevyskytujú ako nevhodné podoby so zhodným prívlastkom, kým v súbornom vydaní sa dôsledne uvádzajú ako nevhodné, usudzujeme, že v diskusii sa požadovalo ustáliť oba varianty ako vhodné (*rele toka i tokovoje rele, resp. ampernoje rele, rele častoty toka i častotnoje rele* ap.). Z hľadiska systému, v ktorom sú zaradené tieto termíny, je uvedený postup správny. Pravda, vec môže mať aj hlbšie príčiny. Termíny s nezhodným prívlastkom akiste tu nemožno previesť na termíny so zhodným prívlastkom bez zmeny významu.

Snaha o krátke termíny zostala v mnohých prípadoch aj tu len želaním. Ani v súbornom vydaní nenašli zostavovatelia vhodnejšie termíny napr. namiesto termínu *rele soprotivlenija napravlennogo dejstvija s krugovoj charakteristikoj, rele soprotivlenija napravlennogo dejstvija dla zamykanija dvuch faz*. Aj ich skrátené varianty nie sú z tohto hľadiska uspokojivé (porov. *napravlennoje rele soprotivlenija a rele zamykanija dvuch faz*).

Aj 59. terminologická príručka, v ktorej sa zhrnuli do jednej knižky termíny z viacerých príbuzných odborov, bude výborným pomocníkom pre odborníkov v praxi a vzhľadom na cudzojazyčné abecedné registre dá sa využiť aj v neruskom jazykovom prostredí.

Ivan Masár

ODKAZ PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA
(SLOVANSKÉ ŠTÚDIE VI)

K osobnosti a dielu Pavla Jozefa Šafárika budeme sa ustavične vracat', vždy z nových aspektov a vývinových súvislostí budeme skúmať jeho prínos do dejín kultúry našich i ostatných slovanských národov. Aktuálnosť diela P. J. Šafárika vyplýva zo skutočnosti, že tvorivo zasiahlo začiatkom 19. storočia do procesu formovania buržoázných národov. Cieľom zborníka Odkaz Pavla Jozefa Šafárika, ktorý našim čitateľom predkladáme, je ukázať, aké bolo miesto P. J. Šafárika v revolučnom období politických zápasov národného obrodzenia, a to z aspektov širších medzinárodných a medzislovanských súvislostí.

Napriek tomu, že pri príležitosti 100. výročia smrti P. J. Šafárika vyšlo u nás niekoľko podnetných prác a štúdií i reedície jeho diela, bez vydania tohto zborníka zostal by profil P. J. Šafárika nedokreslený a nevýrazný. Jednotlivé štúdie v zborníku tvorivo dopĺňajú a osvetľujú poslanie P. J. Šafárika ako obrodeneckého historika, literárneho bádateľa a slovenského jazykovedca.

Zborník zahrnuje referáty a diskusné príspevky prednesené na konferencii o živote a diele P. J. Šafárika r. 1961 v Prahe, Bratislave a v Košiciach.

Zborník je pracovným príspevkom československej slavistiky k V. medzinárodnému sjazdu slavistov v Sofii (1963).

Príspevky domácich i zahraničných slavistov (zo Sovietskeho sväzu, Bulharska a Juhoslávie), publikované v tomto zborníku, znova dokazujú, že sila Šafárikovho vedeckého a básnického diela spočívala v tom, že smerovalo k jadrú vývoja slovanských národov a ich základných dejinných problémov.

VSAV 1963, str. 256, viaz. Kčs 27,-.

ŽELEZNIČNÁ TERMINOLÓGIA I
NÁVESTENIE A ZABEZPEČOVANIE

Železničné názvoslovie patrí k najstarším, ktorému sa u nás venovala pozornosť. V jeho vývoji badať tri charakteristické obdobia. Prvé obdobie zahŕňa roky 1840–1918, t. j. od začiatku budovania železníc až do vzniku prvej ČSR, druhé obdobie roky 1918–1945 a tretie od oslobodenia dodnes.

Z prvého obdobia hodno spomenúť návrh zákona z r. 1871 na rozsiahlu výstavbu „veľdráh“, ktorý ešte aj dnes udivuje svojou kvalitou po jazy-